

Om Vidyalandkar Shikshan Sanstha's
ASMITA COLLEGE
of Arts And Commerce For Women,
Self Financing Courses B.Sc. (I.T.), B.Sc. (C.S.)
Vikhroli (East), Mumbai - 400 083.

Souvenir
2021-22

VISION

“Empowerment of young women through education.”

MISSION

- ❖ To provide quality higher education to young women students to face the challenges of the world with courage and confidence.
- ❖ Personality development of students through a wide variety of circular, Co-curricular and extra – curricular activities.
- ❖ Achieving excellence in education by maintaining high standard of teaching and molding their character to make them responsible citizens.
- ❖ In calculating a value system and positive thinking among under privileged young women students to make them psychologically strong and morally upright.
- ❖ To bring out the hidden talents of the students and to develop global competence, creativity and employability through proper guidance.

FROM THE DESK OF THE PRINCIPAL.....

A College magazine serves many useful purposes. The most important is that it brings out the creative talents of the students and thus helps them to form the habit of reading and writing. It also helps them to hone their intellectual skills as well as benefits in widening the horizons of knowledge. It also gives other students a motivation to contribute and share their talents through this channel of internal communication. It also reflects the academic and co-curricular activities of the college.

Asmita College of Arts and Commerce as a centre of learning has a great passion for serving the needs of aspiring students especially the college strives to empower women with their skills and talents. The institution helps the students to grow academically, socially by promoting their skills & talents. Students are accepted and cherished as they are. This magazine is a reflection of our institution's culture and it shows how we maintain harmony & tolerance within the institution by co-ordinating and co-relating both curricular & co-curricular activities. To cope with the needs and demands of higher education, we strive our level best to mould our future generation through constructive and productive ways of education.

I appreciate and extend my gratitude to all faculty members especially the Editorial committee of the magazine and to all my students who contribute sincerely for Sadhana 2022.

Dr. Manisha P Nair

I/C Principal

EDITORIAL

Dictionary meaning of "Sadhana" is disciplined and dedicated practice or learning, which leads to perfection. Proper education is a performance of personal Sadhana for personal discipline. It is a self-transformation using own talents and creativity. Through Sadhana we put in to practice what we already have. 'Sadhana 2022' is an attempt to bring out the creativity of young minds. It is an amalgamation of articles of teachers, students & activities of our institution which exposes the over all culture of our institution, which shows how we maintain tolerance and harmony by involving students to promote their creativity & talents. Asmita College of Arts and Commerce is a centre of learning where management & faculty members support the students to enrich their talents in every possible way. Students are motivated to participate in both college and intercollegiate activities. Each leaf of this magazine tells you how an institution with students of economically backward section can be empowered with a support system of teaching staff and their guidance. 'Know thy self' is our motto. We light the lamps of knowledge with dedication & sincerity, to keep them grounded in what they are teaching. Each and every student is an asset to an institution. It is the teachers Sadhana to mould them in proper direction to achieve the realistic goals of an institution, and by the friendly guidance of our faculty members we are able to publish "Sadhana 2022".

Dr. Manisha P. Nair

I/C Principal

EDITORIAL BOARD

Dr. Manisha P. Nair	-	I/C Principal
Ms. Vijaya Krishnan	-	Member
Ms. Seema Phadke	-	Member
Ms. Nidhi Rakshikar	-	Member
Ms. Anjana Dhere	-	Member
Ms. Komal Rote	-	TYBA - History
Ms. Gauri Mohite	-	FYB Com

EMPOWERMENT OF WOMEN
VISION OF TWO VISIONARIES

FOUNDER & OUR MENTORS

Late Shri. Madhukar B. Narvekar Sir
Founder Chairman
Om Vidyalankar Shikshan Sanstha

Shrimati Anupama Madhukar Narvekar Madam
Secretary
Om Vidyalankar Shikshan Sanstha

A visionary leader ensures, that a vision becomes a reality by stating clear goals, outlining a strategic plan for achieving those goals. He or she encourages innovation and unites the other members of the organization to achieve the objectives. He/she works with an ultimate aim that propels other team members into action. When Asmita College of arts and commerce for women established in the year 1992, Vision of two Visionaries were fulfilled. That means it was the fulfilment of a long-cherished dream of our founder members Respected Late Shri Madhukar B. Narvekar sir and Shrimati Anupama Narvekar madam.

Om Vidyalankar Shikshan Sanstha's Asmita College of Art and Commerce for Women was established in 1989 with Junior College and Degree College was started from 1992. The college is affiliated to the University of Mumbai.

"Empowerment of Young Women through Education" has been the broad objective with which the College was established. This college has been catering the educational needs of girl students belonging to middle and lower middle classes not only from Vikhroli but also from Ghatkopar right up to Mulund and Thane. From a humble beginning the college has grown over the years.

Establishment of Asmita College of Arts and Commerce has given life to number of girl students and is still giving. Our founder members Late Shri Madhukar Narvekar Sir and Shrimati Anupama Narvekar madam were aware of the fact that increased knowledge, self confidence and awareness of gender equity are indicators of empowerment process. These components get develop through education & educated women are aware of their rights and they won't face any discrimination or problems in the society. To uphold the dignity of thousands and thousands of students our institution follows the path of our visionary leaders with all respect.

According to the growing demands of HEI, the institution makes changes in policies and practices in teaching-learning process from time to time. Our institution strives its level best to provide quality education to each and every stakeholder. We believe in the philosophy that when women are living safe, fulfilled and productive lives, they can reach their full potential

Dr. Manisha P. Nair

I/C Principal

SADHANA 2021 - 22

Senior College Teaching Staff

Junior College Teaching Staff

SADHANA 2021 - 22

Non - Teaching and Administrative Staff

B.Sc. I.T. & Computer Science Teaching Staff

STUDENT'S COUNCIL
REPRESENTATIVES YEAR 2021-22

GENERAL SECRETARY

Ms. Komal Rote
(T.Y.B.A./HISTORY)

CULTURAL HEAD

Ms. Kastura Sanas
(F.Y.B.A.)

SPORT HEAD

Ms. Shruti Dalvi
(F.Y.B.COM/B)

NCC LEADER

S.U.O. Sakshi Khamkar
(S.Y.B.COM/A)

NSS LEADERS

Ms. Gauri Mohite
(F.Y.B.COM/A)

NSS LEADERS

Ms. Anuja Nandavadekar
(F.Y.B.A)

BSC IT & COMPUTER SCIENCE
STUDENT'S COUNCIL
REPRESENTATIVES YEAR 2021-22

GENERAL SECRETARY

Mr. Prajwal Vanjari
(F.Y.B.Sc. COMPUTER SCIENCE)

CULTURAL HEAD

MR. UMEET CHAUDHARY
S.Y.B.Sc.
INFORMATION TECHNOLOGY

SPORT HEAD

MR. VINAYAK DINDE
F.Y.B.Sc.
INFORMATION TECHNOLOGY

OUTSTANDING ACADEMIC PERFORMERS

SENIOR COLLEGE - 2021-22

NANDVADEKAR ANUJA
MANOHAR SANGEETA
(F.Y.B.A.)

SHAIKH MAHEK
SALIM ZEENAT
(F.Y.B.Com.)

PEDNEKAR DAKSHATA
RAMESH SANGITA
(S.Y.B.A.)

GADGE RUTUJA
BHAU MAYA
(S.Y.B.Com.)

KHAN PARVEEN
T.Y.B.Com.

ROTE KOMAL
T.Y.B.A.
(HISTORY)

BHOR KALYANI
T.Y.B.A.
(ECONOMICS)

OUTSTANDING ACADEMIC PERFORMERS

B SC I T & COMP. SCI. 2021-22

VANJARI PRAJWAL
F.Y.B.Sc. Computer Science

KHAN AFSANA
F.Y.B.Sc.IT

PAWAR JANHAVI
S.Y.B.Sc. Computer Science

CHAUDHARY SUMEET
S.Y.B.Sc.IT

YADAV ASHISHKUMAR
T.Y.B.Sc. Computer Science

SAMIKSHA SAKPAL
T.Y.B.Sc.IT

AISHWARYA AMBADI
T.Y.B.Sc.IT

CHALLENGES OF URBANIZATION

Urbanization in India has become an important & irreversible process. It is also an important determinant of nation's economic growth & poverty reduction. The process of urbanization is characterised by the most dramatic increase in the number of large cities, although India may be said to be in the midst of transition from rural to urban society.

I would like to shed some light on the causes of urbanization:

- Expansion in Government services as a result of 2nd world war
- Migration of people during partition of India
- Industrial Revolution
- Better economic & infrastructure facilities
- Growth of private sector after 1991

I would now like to provide some insight about the challenges of urbanization:

- In the garb of urbanization, we are growing & developing haphazardly & these developmental activities in turn are perishing our environment.
- Unplanned development & rapid urbanization have given rise to many social problems such as contaminated water, poor sanitation, air pollution, lack of proper sewage system & exposure to mosquitoes along with crowded & unplanned living conditions.

According to United Nations Environment programme (UNEP) report, Global Environmental outlook, 2000, these environmental health problems are more exacerbated by emerging problems of industrial & agricultural pollution. Malaria & Dengue fever are two of the main diseases spreading as a result of the unplanned

urbanization.

- With unplanned developments, rapid urbanization & no concern for environment, the city is pushed to the limit a jeopardy.

Some measures are recommended to overcome the problems of urbanization:

- Development of the rural areas should also be within the scope of our plan so that better opportunities can encourage the rural population to stay back in villages rather than migrating to cities, thus lessening the pressure on urban areas.
- Lopsided development of a society can also upset the planned development of a city where people from the under developed or less developed parts of the nation would migrate.
- Also, Government should instill family planning awareness among the masses because population is the ultimate problem responsible for rapid urbanization.

To conclude, we can not give up the use of science & technology for development but let us properly plan out these development & use clean & green technology as much as possible which will minimize the wastage of resources. Only a proper plan based on our future needs will ensure a healthy development. Unplanned development & rapid urbanization is spreading like cancer & eating our environment which has to be quashed immediately.

Prof. Tejal Shah

Department of Economics

Easy Riddles

1. Riddle: What has to be broken before you can use it?
Answer: An egg
2. Riddle: I'm tall when I'm young, and I'm short when I'm old. What am I?
Answer: A candle
3. Riddle: What is full of holes but still holds water?
Answer: A sponge
4. Riddle: Where does today come before yesterday?
Answer: The dictionary
5. Riddle: What goes up and down but doesn't move?
Answer: A staircase
6. Riddle: What is always in front of you but can't be seen?
Answer: The future
7. Riddle: What can you break, even if you never pick it up or touch it?
Answer: A promise
8. Riddle: Two in a corner, one in a room, zero in a house, but one in a shelter. What is it?
Answer: The letter "r"
9. Riddle: I have branches, but no fruit, trunk or leaves. What am I?
Answer: A bank
10. Riddle: What goes up but never comes down?
Answer: Your age
11. Riddle: What has lots of eyes, but can't see?
Answer: A potato
12. Riddle: What has hands, but can't clap?
Answer: A clock
13. Riddle: What has words, but never speaks?
Answer: A book

SADHANA 2021 - 22

14. Riddle: What kind of band never plays music?
Answer: A rubber band
15. Riddle: What has a head and a tail but no body?
Answer: A coin
16. Riddle: What building has the most stories?
Answer: The library
17. Riddle: What tastes better than it smells?
Answer: Your tongue
18. Riddle: If two's company, and three's a crowd, what are four and five?
Answer: Nine
19. Riddle: What begins with an "e" and only contains one letter?
Answer: An envelope
20. Riddle: What can fill a room but takes up no space?
Answer: Light

Sakshi Ganesh Wable

F.Y.B.A.

WOMEN AND SELF-ESTEEM

Every individual plays a role according to certain social expectations. Ill treatment, humiliation, being ignored all affect the self-image of an individual. Women victims of exploitation generally develop a negative view of themselves. They develop a 'low self-esteem' and 'self-devaluation'. Their success or failure, high or low status in family and society makes them happy or unhappy and it increases or decreases their self-confidence, self-image and self-esteem. They are correlated with their adjustment in family and society. The functioning of social structures and systems are largely responsible for women's victimization. The victims give more importance to social structures rather than renewing, restoring, reviving and revitalizing their lives.

Women should realize that they have the potential to look after themselves and should understand that their inner torture creates an emotional trauma for the self. They have to be assertive and ready to accept new roles for themselves. They have to develop an optimistic and hopeful approach to life.

Being a female the definition of 'Self' includes an internal and external experience of a woman and how it shapes her overall personality and how this circular influence of inner and outer experience continues through her life.

It is true that our social institutions, customs, patriarchal social structure are all responsible for the violence against women in our country. But it lies with each woman to cut with the sword of wisdom the cords of their bondage or to remain bound.

Ms. Vijayakrishnan

Assistant Professor

Unity, integrity and diversity is the beauty of our land.

India is a land of peace and harmony where various types of religious people stay together, enjoy their rights and liberties. Every citizen residing within the territory of India has the right to follow the religions he believes in. The people in ancient India had a freedom of religion, and the state granted citizenship to each individual regardless of whether someone's religion was Hinduism, Buddhism, Jainism or any other. Unity in diversity is a concept that signifies unity among individual. It creates an environment in which individuals can co-exist harmoniously. The existence of oneness is the beauty of our nation. Our national flag itself is a symbol of unity with tri-colours. Saffron indicates courage & sacrifices. White colour is a symbol of purity & truth, Green colour indicates growth and auspiciousness. From courage and sacrifice we have got freedom, through purity and truth we should move towards growth and progress. So, it is the duty & responsibility of the young citizens to protect our mother land and to keep up her beauty with unity, integrity & diversity.

Durga Ramdas Jadhav

F.Y.B.A.

NCC REPORT of 2021-2022

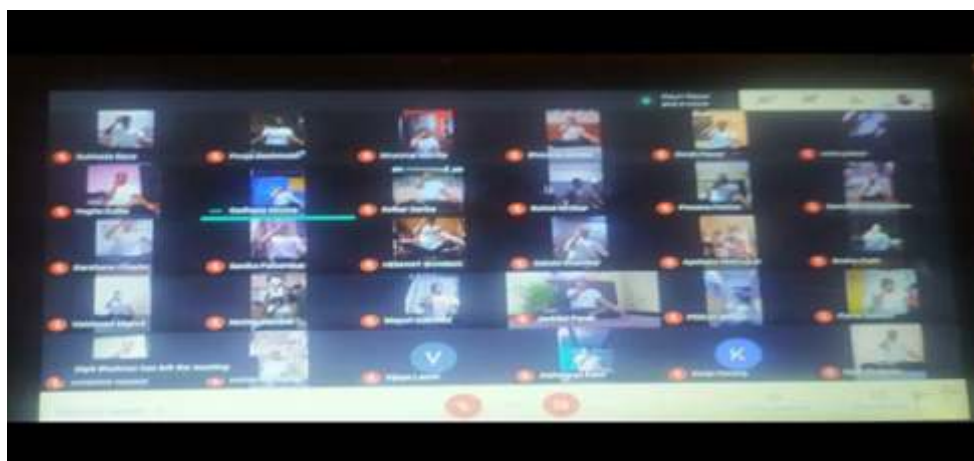
International Environment Day:

Asmita College NCC Unit Celebrated Environment Day on 5th June 2021 by planting tree saplings at their home or nearby area. The cadets also prepared a video on "Save Environment."

Yoga training Programme:

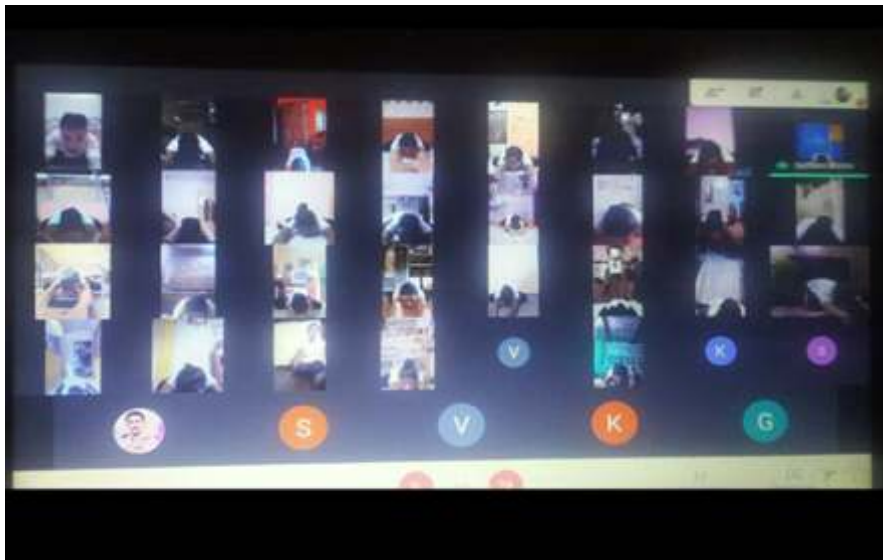
Three days Virtual yoga training conducted by NCC Unit of Asmita College from 18th June to 20th June 2021.

SADHANA 2021 - 22

International Yoga Day:

On 21st June Asmita College celebrated International Yoga Day Virtual & 51 cadets participated in said event.

Kargil Vijay Diwas:

On Kargil Vijay Diwas, Asmita College NCC unit Organized an online webinar on 27th July 2021 by Col. Gulshan Chada sir.

SADHANA 2021 - 22

Independence Day:

On 15th Aug 2021, our college observed Independence Day. Following the COVID-19 protocol, the NCC platoon gave a salute to the National Flag.

Constitution Day:

On 26th November 2021, Constitution Day was celebrated in college by reading the preamble of the Constitution.

SADHANA 2021 - 22

Video on Single-use Plastic:

Asmita college cadets prepared a video on Harmful Effects of Single-use Plastic.

Beach cleaning:

Under Puneet Sagar Abhiyan
cadets cleaned Versova beach

Republic Day:

On 26th Jan 2022 with all patriotic feelings, our college celebrated Republic Day. Our chairman Dr. Manisha Nair mam unfurled the National Flag, while NCC platoon gave a salute to the National Flag.

SWAYAMSIDDA

Asmita college initiative for women Empowerment

Dr. Neha Dalvi

The concept of empowerment flows from the power. It is vesting where it does not exist or exist inadequately. Empowerment of women would mean equipping women to be economically independent, self-reliant, have positive esteem to enable them to face any difficult situation and they should be able to participate in development activities.

Gender equality is, first and foremost, a human right. A woman is entitled to live in dignity and freedom. Empowering women is also an indispensable tool for advancing development and reducing poverty. Empowered women contribute to the health and productivity of whole families and communities and improved prospects for the next generation.

The importance of gender equality is underscored by its inclusion as one of the eight Millennium Development Goals. Gender equality is acknowledged as being a key to achieving the other several goals. Yet discrimination against women - including gender-based violence, economic discrimination, reproductive health inequities, and harmful traditional practices - remains the most pervasive and persistent form of inequality.

women empowerment cannot be possible unless women come with and help to self-empower themselves. There is a need to formulate reducing feminized poverty, promoting education of women, and prevention and elimination of violence against women.

Young women are the most productive member of the society. But in real scenario most of them are unable to utilize their potential due to lack of guidance and motivation. Lack of exposure, Less support from parents, lack of initiatives from students on their own affects indirectly their personality.

As the Vision of the institution is empowerment of women through education which aims at molding the students to face challenges, Observing the nature and background of the students, Asmita college started the Mission to shape the all round personality of the students known as Swayamsiddha. (Swayam : meaning Self, Siddha: meaning one who is accomplished-Swyamsiddha is One who has achieved and enlighten self.)

Swayamsiddha is the initiative of Asmita college which enlightens the young women to achieve the goals in life through developing various aspects of personality, mental well being, legal awareness, Physical fitness and basic skills for getting income source

World is becoming competitive by the day and thus the importance to develop oneself (to

make siddha) to stay afloat, fight or overcome this challenging environment is a necessity. Swayamsiddha by empowerment of young women students can definitely bring improvement in the social set up and community structure.

Swayamsiddha acts as a formidable vanguard in the personality development of young women students with following five pillars -

- Personality development under Swayamsiddha: Metacognition, nurturing self awareness, is the ability with which young women students can see themselves (Swayam) clearly and objectively through reflection and introspection. With expert personalities guidance they begin to see how their strengths and weaknesses affect how they perform. Young women students can self-evaluate and can bring positive change in the personality
- Life skills education under Swyamsiddha: develops mental wellness by enriching emotional & thinking skills in young women students who are the important building blocks for a dynamic citizen, who can cope up with future challenges, and survive with good mental well being. It helps the young women students to achieve their goals, by strengthening their mental abilities to meet the needs and demands of the present society and be successful in life
- Legal awareness under Swyamsiddha : The principle of Gender equality is enshrined in the Indian constitution. The Constitution not only grants equality to women but also empowers to adopt measures of positive discrimination in favour of women. However due to non awareness of legal rights women face exploitation and discrimination. Thus to make students aware about their rights at early age under SWAYAMSIDDHA, legal rights awareness guidance lectures are arranged by legal experts.
Employability skills under Swyamsiddha: As majority young women students are from low income profile family to get the basic income source during or after graduation, they must have basic skills with which they can earn and support family. Under swayamsiddha the employability skill development initiatives are undertaken
- Self Defence under Swyamsiddha: The women are failed to protect themselves when they are facing any kind of sexual violence and random attack. The main reason for the failure is fear. The self defence program is undertaken under Swayamsiddha to improve self-confidence in a woman and to reduce the dependency on others. The self defence training will get young women healthy and fit lifestyle due to exercise and physical

moves. With the self defence activities young women can handle dangerous and emergency situations that are caused by strangers.

Conclusion : Asmita college ,Under Swayamsiddha, the various skills thus developed with active participation of students and faculty gives the young women students a participative and positive-thinking approach and helps for making them siddha(prepare) for quality life on their Swayam(own)

Success begins with a person's will;
It's all in a state of mind.
Life's battles don't always go
To the stronger and faster human,
But sooner or later the people who win
Are the ones who think they can.

Highlights of Five Aspects of Swayamsiddha an Initiative to Empower Women.

- Legal Awareness
Guest Lecture on Women Rights in India By Advt. Ms. Sandeep Jalal

SADHANA 2021 - 22

- Employability
Fabric Design Course

- Mental Health
Value-added Course on Yoga & Meditation

SADHANA 2021 - 22

- Physical Fitness
One Week Karate Training

- Personality Development
Session on "Optimistic attitude towards life" by Mr. Madhu Chavan, Chairman, Mahada.

PERSONAL ETHICS

Each and every individual follows ethics in their life to determine between right and wrong and to analyse how it influences their behaviour in a challenging situation. Code of Ethics varies from person to person. Lot many people share common ethics such as honesty and respect. Individuals who follow sound ethical codes are easier to believe in and it is easy for them to establish a credibility among others. Individuals who behave ethically expose their ability to make decisions and to take decision in time and it is easy for them to make the decision-making process easier and more streamlined.

People with strong ethics are willing to go extra miles to accomplish a task or goal on time and in the correct manner.

To describe a person with personal integrity & ethics, I would like to quote the following lines of Robert Frost.

"The woods are lovely, dark and deep,
But I have promises to keep,
And miles to go before I sleep
And miles to go before I sleep".

Dr. Manisha Samant
Assistant Professor

WOMEN LEADERSHIP IN INDIA

1. Abstract

Those were the days when women were not allowed to go to school and see today, we have women leading schools, corporates, organizations, and the list keeps going on. Women are leading globally and taking charges of the whole organization. We should be so proud on our women in India today. They are working hard, managing home, managing kids as well as managing tough and sometimes stressful responsibilities at work. Slowly and gradually, we can observe that women's participation is increasing in the leadership workforce. Women have always been the wiser and bold one to make correct decisions and implement them with 100% success rate. If such kind of success women brings in the corporate world and organizations why should we leave them behind and keep a huge gap of percentage in womens as compared to men. A reputed and top consulting firm has also claimed that due to greater diversity in the executives and senior executives team, there has been witnessed a greater performance rate and huge upliftment in the revenue. We need to figure out what challenges we as Indian are facing and how can we overcome them to get the best results and make the best possible way to include the woman workforce and keep equality.

2. Introduction

Statistics shows that according to the world economic forum the gap index of gender, India is at 24th rank out of 135 countries in the world in terms to the women's participation in leadership or political roles. India being the largest democratic country still hold only 10% of seats in Indian Political court. This is actually a very surprising thing. We as Indians one side we try to encourage women to come forward and share their views and opinions and on other side we keep such a small number of seats for them for the representational purposes. At the same time, the struggle of reservation for women is less in every sector and that demotivates them to take part itself. The politics will go on increasing towards women but it is our duty towards the country to invite more talented women in every sector by providing them with correct opportunities that they deserve and which will also motivate them to do better in next phases. We can already see in India, the progressiveness of Women is applaudable. They are doing wonders in their respective field wherever they are entering. Still there are several barriers for them. A short example - for a women to proceed in their respective careers it is very important for

the family to support the girl or the women. Without the support of the family it is very difficult to take upward steps whether its her husband or father, they should not expect women doing everything at home along with a full time job, if she is feeling overburdened, the family should make sure to give equal space to women to spread out their wings and fly as high as they can. It is very important and essential that we as family or corporate leaders or even university people provide proper training to our women to enable a good environment or them and to teach them to survive in the political and leadership environment. The boardroom report revealed that women hold 17.1 percent of the board seats in India. This number increased by 9.4 percent from the 2014 edition - the year when the Companies Act, 2013 mandated having one woman member on every board. Moreover, only 3.6 percent of the board chairs are women, down by 0.9 percent since 2018. The two things which we have observed over a time of analysis in women who have become great readers are crucial skills according to their roles and doing best in their fields by innovating and going extra mile out of what they are expected to do and the 2nd crucial thing is their communication skills. Communication skills are again an important factor to represent yourselves and your identity to let people know about your capabilities.

3. Review of Literature

We still have huge gap in the ratio of women leader's that is to Men. Over the years the percentage is undoubtedly increasing but still we maintain a huge gap and we need to work towards removing the large number of percentage gap. It has been reported that organizations who have women CEO have witnessed growth in their revenue percentage as compared to the previous growth in revenue history. We along with being proud on our women in India and also sad by watching the difference. Example in the list of fortune 500 companies, there are only 41 companies who have women CEO's. This is actually a huge variation that needs to be pull out faster to see equal growth in our country. Doing this will encourage more women to get educated and be in the team of futures growth and leadership.

4. Research Question

- A. When will the ratio of women leaders becomes equal to Men
- B. What country need to do in order to bring equal power in leadership
- C. How to encourage women in taking more part in organization's growth and be a part of leadership.
- D. How citizen's can help in the process of more women in Leadership?

5. Research Objective

We have seen a constant rise in the women leadership participation every year but still we have witnessed a huge gap between man and women being in this leading environment. To study and analyze this huge gap we are solving some questions and doing the research to understand more and go deep dive into this problem to find the accurate solution and then work on the implementation of that solution. We want to inspire more and more women to be in the leadership side of industry and be motivated to join the fellow leaders. It is important to look into the problem of why less number of women are present in higher authorities in an organization. Analyzing these points will help us in being aware about the things we should consider to make a welcoming and inclusive environment

6. Research methodology

We are doing this research with the help of data provided by various statistical surveys and with the help of great analysis done by various firms to bring the result and conclusion of the ways to get more women in leadership role. We are actually doing great globally in terms of women being in top executive roles but the main point is to bring gender equality and still majority is men and we need to work more towards this criteria of getting women on the seniority level and celebrating them in top leadership role.

7. Significance of the study

The important part of the whole study and research states that we are doing great as a country in bringing women to workforce and giving them higher authority roles but the area where we need to work more is making the percentage high of women in the top level roles. The point is more and more women can become the part only if we educate the

girls and make them capable of joining the organizations and letting them dream of they being at the top level executive in the firm. Our study signifies that we need to decrease the gap of the ratio between men and women in the leadership roles to spread the positivity and awareness of gender equality and to motivate young girls to become a part of this growing independent team of amazing women and contribute towards the growth of the nation.

8. Result and Discussion

After doing a proper and fully fledged research on this scenario, we have some results and points that needs to be noted and must be considered in order to achieve our goals of watching equal diversity of men and women at top leadership roles. 1st of all women or a girl comes from a family and lives with them whole life so the family is the 1st and premium source of information provider to the women. Family is responsible to motivate the women, they are responsible for providing the full support which a woman expects from the family in order to achieve their corporate or career goals. They are 1st source of motivation and inspiration due to which girls can embrace her goal of "Sky is the limit". Family should not be the one to pull back the women or their young girls because when they step out, they are going to meet many such people who will pull their leg, put obstacles in between but that role family should not play. They should always give positive energy to fly high. As a country's citizen, learning and development should be the

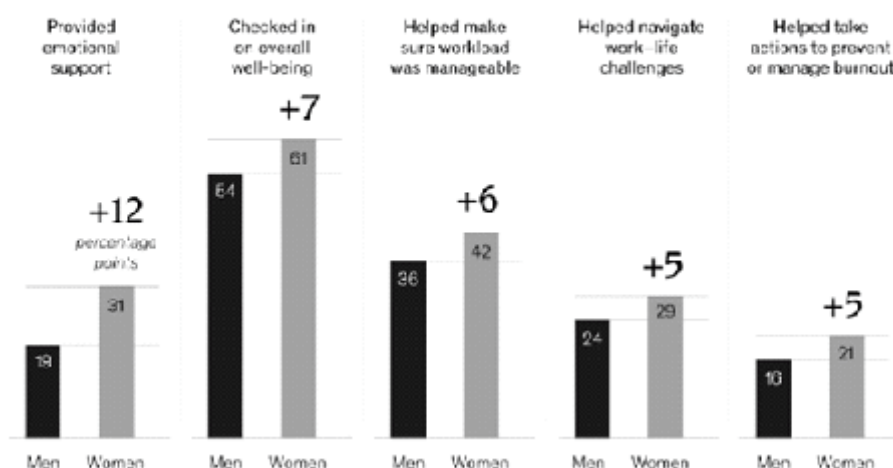

constant goal for everyone especially for the women. They must be taught the methods and learnings to do their best in the workplace and how to survive in their best possible way in this environment. Need to encourage more women and celebrate their little success while on the way of achieving their milestone. Need to show them big dreams, they should not be shown their limits instead they should be told about their limitless dreams and how they should work hard to achieve them. The gap can only be reduced if we all together support our beautiful and hardworking women in their journey's to become CEO, CFO and what not. We should not become the barrier but instead be the support that they can anytime expect from everyone. From the perspective of an organization, they should keep expectations from women so that they can smartly do the work and get the appreciation. Instead of making them feel as an emotion character of the story, why can't we make them feel as a strong and brave character. Supporting them in doing home chores won't make men less, instead it will help the family to grow and create a positive environment in the house.

Survey done by another amazing consulting firm Mckinsey & company have shown that women has proved to become better managers than men because they have better understanding power than men. They try to understand people at personal level to create conclusions about the work. Right from the emotional support to handling work equally, women leaders have shown all the amazing skills that we expect from any good and admirable leader. Then why not encourage more and more women leaders to join hands and become the part of the equal diversity where we want to see the number of women as equal as men that is when our motto of equal diversity will be fulfilled. All the commitment and all the strategies have been perfectly played by women, that is really a proud to see today. We have definitely come a long way. Right from the time when women were not even allowed to leave their houses and go out for studies and look today we have women CEO's taking charge and leading an absolutely fantastic way.

Employees with women managers are more likely to say that their manager has supported and helped them over the past year.

Actions taken by managers to support employees, by manager's gender, % of respondents

9. Conclusion

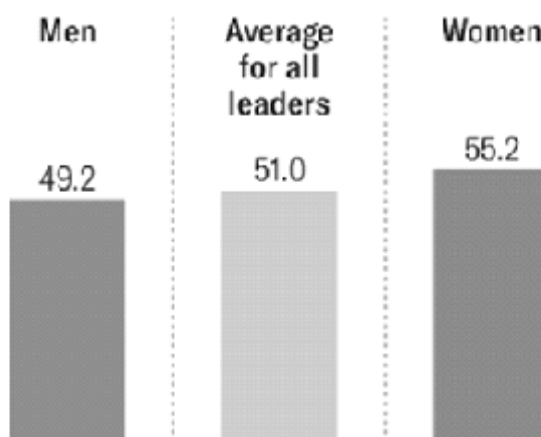
From this we conclude that women are the future builders, the fortune painters and we must not be the daunting- personalities for them instead always skip our hands ready for their support and assistance. They think where creatively so considering this we must definitely acknowledge their ideas and bring them more to the inclusive environment. They definitely have great leadership skills and better ways to enhance their teams in every possible way. Better results and wide range of perspectives can be expected from them.

Harvard Business School has done a survey in regards to the level of engagement with employees and this came out to be a surprise that employees believe that women had higher level of engagement. We hope to see rise in this women leadership and will definitely encourage them to reduce this huge gap between men and women in the higher authority and leadership level.

Employees Reporting to Women Had Higher Levels of Engagement

Based on direct reports' answers to questions about how engaged they felt during the pandemic.

Employee engagement score, by leader's gender

1. Reference (APA style)
<https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures>
2. <https://www.financialexpress.com/opinion/india-needs-more-women-in-leadership-roles-here-is-a-look-at-shocking-reality/807195/>
3. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/diversity-and-inclusion/women-in-the-workplace>
4. <https://www.statista.com/statistics/1058345/countries-with-women-highest-position-executive-power-since-1960/>

Dr. Manisha P. Nair

I/C Principal

Carrying Capacity of Nature with reference to cutting of Mangroves

Mangroves provide natural infrastructure and protection to eco system. Their dense roots prevent soil erosion and filter pollutants from rivers and streams and thereby they improve water quality. Mangrove forests capture massive amounts of Carbon dioxide emissions and other greenhouse gases from the atmosphere. They are magical forests where we discover nature's secrets. They straddle the connection between land and sea, nature and humans. It provides habitat and refuge to birds, fish, mammals and plants. Mangrove forests provide nature experience for people such as birding, fishing and to enjoy a calm and peaceful time with nature.

Unfortunately, there are many challenges & threats to mangrove forests. Human activities of exploitation of nature can lead to destruction of the mangrove forests and as a result the atmosphere is filled with carbon dioxide contributing to climate change. To prevent catastrophic damage in future it is very important to protect and restore mangroves.

We should not exploit the environment for our selfish motif. An environment is the natural world which surrounds the earth where human beings, animals, plants and other living and non living things exist.

A Clean environment is very necessary to live a peaceful and healthy life. It is the important duty to protect the environment for our future generation. It is our duty to plant more and more trees to protect earth from Pollution. To continue life on earth we should preserve it. We celebrate environment day on 5th June every year. We should reduce amount of waste, use of plastics, reduce water wastage, etc. Make the planet green get pure air and protect it for survival. We should conserve mangroves as an important source to balance our ecosystem.

Ms. Agnes Antony
Asst. Professor

PICASSOS OF ASMITA

SADHANA 2021 - 22

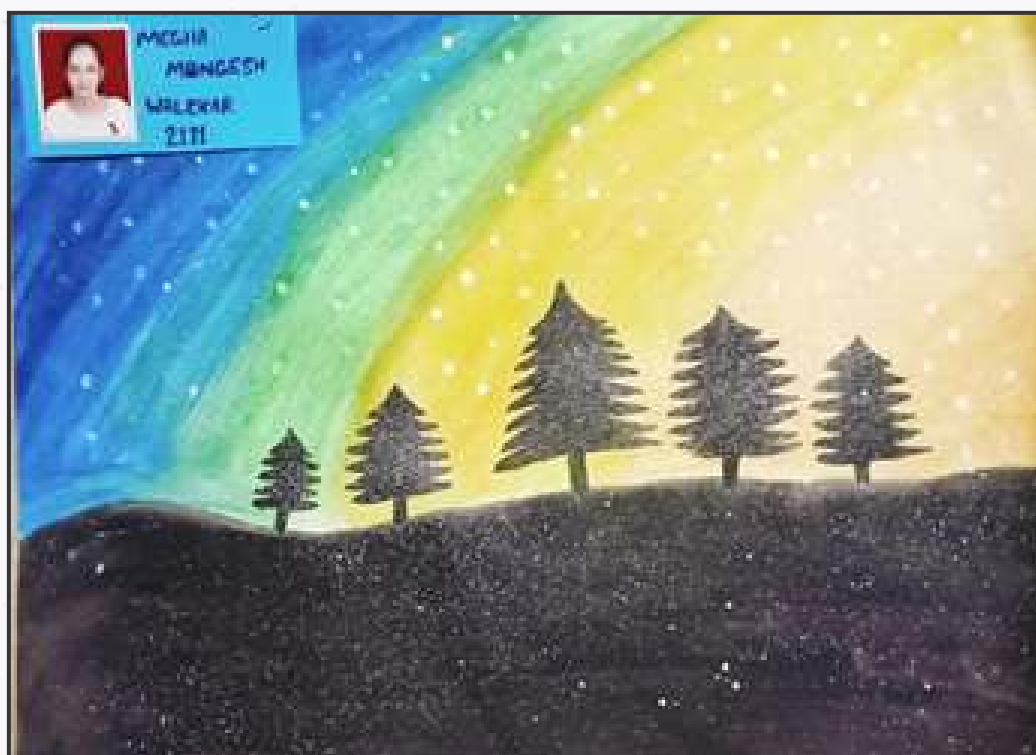
SADHANA 2021 - 22

SADHANA 2021 - 22

MOTIVATION

Motivation is a life-force
Within your soul,
Which channelized your behaviour
& Helps you to identify your potential.

Motivation is a sprit
It tells you don't look outside
Look within yourself
To seek your strength

Motivation is the inner energy
Allows you to flow smoothly
To fulfil your dreams
And to solve your problems

So, with motivation do your best
Do your best, to achieve your goals.

Mrs. Vijaya Krishnan
Assistant Professor

My best friend

You are my best friend
In the garden of friendship
Through unspoken words
I express how much

Your friendship means to me
You are my best friend
Who can love me, hurt me
Make me laugh, make me cry

Make me feel high
Make me feel low
You are my best friend
Whom I have given
full right to
direct me criticize me

and with whom I can share
all my feelings of emotions
you are everything to me
in true spirit of a friend

Ms. Vijayalaxmi Gaikwad
Assistant Professor

N.S.S. ANNUAL REPORT YEAR 2021-2022

NSS Unit of our college which always try to develop the personality of volunteers through arranging effective lectures, workshops and providing them to work for society. Due to COVID-19 we conducted NSS activities online and offline mode.

The following activities were successfully conducted by our NSS unit with leadership of program officer Prof. Seema Phadke and Prof. Pallavi Shende.

150 volunteers enrolled for the year 2021-2022. An orientation program for the new comers was organized. They have given the ideas about NSS and over all activities to be conducted throughout the year.

The NSS Unit of our college celebrated International Yoga Day on 21st June, 2021. We have conducted two days online Yoga training session. This sessions were conducted by Prof. Anjali Deshmukh. Prof. Deshmukh has demonstrated different Asanas which are mainly useful for the health of youngsters. Prof. Deshmukh explained very well about importance of Yoga in Corona pandemic situation. The students were motivated and they were aware about how Yoga is useful to increase immune system.

In the month of July 2021, appeal was made regarding flood Relief Fund. Our College staff collected Rs.12000/- to give flood affected people. We have conducted three days workshop of Art of Living in collaboration with Art of living Youth Club. The theme of the workshop was The Art of living COVID Care Protocol Immunity Booster.

Our 5 volunteers participated in Flash mobile activities, which were conducted by MDACS. They performed at the railway station to raise public awareness about HIV/AIDS. Volunteers made posters on awareness on HIV/AIDS, followed by class to class awareness among the other students of the college.

Volunteers made posters on "Betibachao , Betipadhao" performed street play on this theme. Our NSS Unit conducted workshop on Self Defence which was organised in collaboration with Vikhroli Police station and Indian Institute of Mix Marshal Art. Slogans and poster were made by volunteers on Women Achievements. International Women's Day was celebrated by the volunteers. Various programme were

organised by the Unit like Elocution, poem recitation. Prof. Seema Phadke delivered a Lecture on Women Achievements through Ages.

Paper Bags were made from old Newspapers by the volunteers and distributed in the nearby shops. Plastic bottles and plastic bags were collected from nearby place. A lecture was organised by Prof. Clara Correia on "Save Habitat-A need of Hour". Another lecture was arranged for the volunteers that was on 'Microgreen'. One of our volunteer, who was trained member of Aasha Foundation, explained about importance of micro green and informed about how micro greens can grow at home.

Road Safety campaigns were conducted by the volunteers. Volunteers made ply cards and posters on Road safety. Volunteers rallied on road safety, urging bike riders to wear helmets. A lecture was conducted by NSS PO on road safety, explained rules for walkers.

Our NSS unit organised a vaccination drive for COVID -19 in association with BMC, followed by the awareness for vaccination. Volunteers created Class to Class to awareness of precaution to be taken during offline lectures about COVID-19.

Our 5 Volunteers were trained in voting registration Drive. They have registered 80 persons in

the voting list. For creating awareness on Voting Rights volunteers made posters and slogans, and made online class to class awareness.

Awareness was created on Organ Donation. Attended lecture on Organ Donation organised by University of Mumbai. Digital posters made by the volunteers and participated in quiz which was organised by V4oragans Foundations.

A lecture was arranged on POCSO. It was delivered by Ad. Rupali Nagpurkar. Prof. Anjana Dhere delivered a lecture on occasion of Constitution Day. On the National Girl Child Day, volunteers give a talk on how to save the girl child and move them forward.

Our 4 NSS volunteers completed online leadership training program. Our volunteers participated in various programmes which were organised by University of Mumbai throughout the year. Our Volunteers participated in Intercollegiate competitions organised by nearby colleges, and got prizes also.

- 1) Gauri Mohite- 1st Prize Poster Competition (R. Z. Shah College, Mulund)
- 2) Dance Group-2nd Prize Dance Competition (DAV College, Bhandup)
- 3) Gauri Mohite-3rd Prize Singing Competition(DAV College,Bhandup)

Our NSS Unit organised Rangoli competition on Azadi ka Amrut Mahotsav .Many volunteers participated in this competition.

गौतम बुद्ध के पंचशील सिद्धांत

ढाई हजार से अधिक सालों पहले राजकुमार सिद्धार्थ जो कपिलवस्तु नामक नगरी के भावी राजा थे। उन्होंने अपना राजपाट, अपने परिवार को छोड़कर परम ज्ञान की खोज की, और उन्हें पीपल के वृक्ष के निचे ज्ञान प्राप्त हुआ। वे राजकुमार सिद्धार्थ से बुद्ध बन गए। उन्हें जो ज्ञान प्राप्त हुआ उस ज्ञान का प्रचार उन्होंने समूचे भारत में किया। उनके द्वारा प्रचारित ज्ञान में पंचशील अर्थात् आचरण में लाने वाले पांच तत्त्व अपना विशेष महत्त्व रखते हैं। यह पंचशील तत्त्व –

- अ) सत्य
- आ) अहिंसा
- इ) अस्तेय
- ई) अपरिग्रह
- उ) ब्रह्मचर्य

गौतम बुद्ध ने सर्व साधारण मनुष्य एवं बौद्ध धर्म के अनुयायियों तथा उपासकों को पंचशील व्रतों का पालन करने का उपदेश दिया है। सबसे पहला पंचशील है सत्य। सभी मनुष्यों ने सदा सत्य बोलना चाहिए। सत्य सूर्य के भांति होता है जिसे कभी छुपाया नहीं जा सकता, और मनुष्य सत्य बोलकर निर्भय होकर अपना जीवन जी सकता है। दूसरा पंचशील है अहिंसा। गौतम बुद्ध कहते हैं केवल किसी मनुष्य, पशु-पक्षी की हिंसा (उन्हें मारना) ना करना यह अहिंसा नहीं है बल्कि अपने बोली, अपने शब्दों, आचरण से किसी का मन ना दुखाना यह सही अर्थ में अहिंसा है। तीसरा पंचशील है अस्तेय, अर्थात् चोरी ना करना। किसी की कोई वस्तु उनसे बिना पूछे नहीं उठाना। चौथा पंचशील है अपरिग्रह जिसका अर्थ है की मनुष्यों ने नशीले पदार्थों का सेवन नहीं करना चाहिए। अंतिम एवं पांचवा पंचशील है ब्रह्मचर्य अर्थात् व्यभिचार न करना, सदा प्रमाणिक रहना।

हजारों साल पहले बताये यह पंचशील आज के समय में भी उतने ही उपयुक्त है। आज का मनुष्य जीवन निराशा, दुःख, चिंता, भय आदि से घिरा हुआ है ऐसे समय में इन पंचशील सिद्धान्तों को आचरण में लाकर मनुष्य जीवन सही मायने में अर्थपूर्ण हो सकता है।

कोमल घोलप
तृतीय वर्ष कला (इतिहास)

आदरणीय प्रिय आई पृथ्वी

आमच्या अतृप्त भुकेने, आम्ही तुझी हत्या केली. आमच्या वैशिष्ट्यपूर्ण बेपर्वाईने, आम्ही तुला छळले. आमच्या अहंकारी लोभापायी आम्ही तुझे शोषण केले ते ही तुझे हाड कोरडे होई पर्यंत. आमच्या भांडवलशाही भावनेत आम्ही हे सर्व न्याय्य देखील ठरवले. आमच्या अशा इच्छांच्या खेळात, तुझ्या मौनाने आमचा आत्मविश्वास वाढवला आणि आम्ही अथकपणे पुढे गेलो.

तु आम्हाला जे काही पुरवते आहेस त्याची आम्ही पर्वा केली नाही. तु आम्हाला सादर केलेल्या सौंदर्याची आम्ही पर्वा केली नाही. तु आमच्यासाठी बनवलेल्या घराची आम्हाला पर्वा नव्हती. तु आम्हाला पुरवलेल्या जीवन-समर्थन प्रणालीची आम्ही काळजी घेतली नाही. तु आम्हाला दिलेल्या शांतता आणि सुसंवादाची आम्ही पर्वा केली नाही. तु आम्हाला दिलेल्या अस्तित्वाची आम्हाला पर्वा नाही. आम्ही फक्त तुझ्याकडून पैसे कसे कमवू शकतो याची काळजी घेतली.

असे करताना, आम्ही तुझी सहनशक्ति मर्यादिपलीकडे ढकलली. आणि ते आम्हाला थांबवावे ही वाटले नाही. नाही, आम्ही तुझ्या रागापासून पळून गेलो नाही. मनुष्य हा खूप अहंकारी आहे गं! तुला जे काही द्यायचे होते ते आम्ही शांतपणे घेतले आणि आमचे काम पूर्ण झाल्यावर आम्ही पुढे गेलो. यात तुझे कुंचले झाले. आणि आम्ही आमच्या स्वार्थी गरजांसाठी तुझ्या सभोवतालच्या प्रत्येक गोष्टीचे शोषण करू. आम्ही आमच्या चुकांमधून शिकणार नाही, कारण ती आमच्या दृष्टीकोनातून चूक नव्हतीच.

आमच्यापैकी काहीजण ओरडतील, वाद घालतील, काही संपूर्ण आयुष्य कारणासाठी समर्पित करतील. पण असं करून काही चांगले करणार नाही. अशा राक्षसी लोकांविरुद्ध मी माझे सर्वतोपरी प्रयत्न करेन, मी तुला वचन देते. मला पुढच्या जगाचा, पुढच्या भविष्याचा दुष्ट विनाश पाहायचा नाही. माझ्याकडून काही अपेक्षा नसल्या तरी मला आशा आहे, अपार आशा आहे.

कदाचित एके दिवशी आपण मागे वळून पाहू, आणि ओढ लागली असेल ती वाऱ्याच्या झुळूकेची, हिरव्या निसर्गाची, पावसाच्या शांततेसाठी, उंच उंच पर्वत रांगांसाठी, ओढ असेल ती निरभ्र निळ्या आभाळ आणि अथांग समुद्राची. आणि मग आमच्या डोळ्यांत खेद, पश्चात्ताप जो आम्हाला हादरवून टाकेल, जागृत करेल आणि शिकवेल. कदाचित, ही खंत इतरांना आम्ही तुझ्यावर आणलेल्या वेळेपासून वाचवेल. पण आजवर जे काही केले आहे त्याबद्दल मी माफी मागतो. आणि आमच्याबरोबर राहिल्याबद्दल मी आजन्म तुझ्या ऋणात आहे.

प्रायश्चित्त म्हणून,

एक पाहणारी.

Suman Saroj (S.Y. B.Sc. I.T)

कान्हेरी गुफाएँ – देश की प्राचीन धरोहर

कोरोना महामारी के काल में हम सभी अपने-अपने घरों में कैद थे। ना कहीं जा सकते थे, ना किसी से मिल सकते थे। जैसे ही यह आपत्ति काल समाप्त हुआ मेरे परिवार के बड़ों ने घूमने जाने की योजना बनाई। मुम्बई के बोरीवली में संजय गाँधी नॅशनल उद्यान और कान्हेरी गुफाओं को देखने जाना तय हुआ। मैं बेहद खुश और उत्साह से भरी थी। मुझे इतिहास और ऐतिहासिक स्मारकों में बहुत रूचि है। हम सभी उद्यान की रमणीयता देखते देखते कान्हेरी की गुफाओं तक पहुँचे। प्रवेशद्वार से ही हमें दिखा की बड़ी बड़ी काली चट्टानों को काटकर यह गुफाएँ बनाई गई थी। गुफाओं पर बनी चित्रकारी देखकर हम सभी हैरान रह गए। यह भारत की प्राचीन गुफाओं में से एक गुफा है जो अपनी प्राचीनता को इतने सालों तक संभाले हुए है। वहाँ के मार्गदर्शक ने हमें गुफाओं के बारे में कई रोचक बातें बताईं। उसने बताया की कान्हेरी अर्थात् कृष्णगिरी। इसका सरल अर्थ होता है काले रंग के पहाड़। काले बेसाल्ट पत्थरों के कारण इन पहाड़ों का रंग काला हो गया है। इन गुफाओं पर बौद्ध धर्म का प्रभाव साफ़ दिखाई देता है। गौतम बुद्ध की विविध मुद्राओं में, भिन्न-भिन्न आकर में बनी मूर्तियाँ, नक्काशियाँ, छतों पर बनी चित्रकारी, गुफाओं के भव्य द्वार, अनेक स्तंभ सब कुछ मंत्रमुग्ध कर देने वाला था। १०० से ज्यादा गुफाएँ अपनी प्राचीन धरोहर को संभाले हुए हैं। जिसे देखने देश के कोनों कोनों से ही लोग नहीं आते, बल्कि भारत के बाहर से भी विदेशी पर्यटक आते हैं। वहाँ गुफाओं में खड़े स्तंभों पर खुदे अक्षर हम पढ़ नहीं पा रहे थे। प्राचीन लिपि में लिखे कई शिलालेख वहाँ देखने मिले। कान्हेरी की गुफाएँ देखते देखते कब शाम हुई पता नहीं चला। कान्हेरी की गुफाओं से अपने देश की प्राचीन धरोहर का ज्ञान, वहाँ बिताया समय हमेशा हमारी यादों में ताजा रहेंगा।

काजल मस्के

द्वितीय वर्ष कला (इतिहास)

अबोली

एका लहान मुलीला मधे टीपॉयवर बसवून सगळ्या बाजूने तिचे मामेभाऊ , बहिणी आणि मामा भौ भौ असा आवाज काढून घाबरवत होते. ती खूप घाबरली होती पण ती काहीच बोलू शकत नव्हती. तिला काही ठराविक शब्दच बोलता येत होते. खरं म्हणजे तीन वर्षांची मुलं अखंड बडबड करणारी किंवा निदान त्यांना हवं नको ते सांगणारी असतात. पण ही अबोली अजूनही अबोलच होती. इकडे सगळ्यांनी दुसराच सूर लावला होता. अबोलीच्या आईला सगळे सांगत होते "बघ तुला सांगत होतो ना तिला व्यवस्थित ऐकू येते आणि समजते पण. उगाच काळजी करत असतेस" मामा पण तेवढ्याच उत्साहाने आणि प्रेमाने म्हणाला "अगं ती आत्ता सगळं ऐकत आहे आणि मनात साठवून ठेवत आहे बघ. नंतर एकदम सगळी वाक्यच्या वाक्य बोलायला लागेल". हे ऐकल्यावर अबोलीची आई "अबोली बोलणार" या कल्पनेने सुद्धा आनंदली.

तिच्या डोळ्यासमोर अबोलीने बोलावे म्हणून केलेले सर्व प्रयत्न तरळले. वेगवेगळ्या उपायांमध्ये एक उपाय तर अगदीच वेगळा होता. एका वाटीत पाणी ठेवायचे आणि चिमणीने चोच मारलेले पाणी अबोलीला पाजायचं. अगदी विचित्र वाटणारा उपाय पण केला होता तिने केवळ मुलीवरच्या अतीव मायेपोटी. आणि एक दिवस मामाचे शब्द खरे ठरले. खरंच चमत्कार वाटावा तशी अबोली वाक्यच्या वाक्य बोलायला लागली. पुढे शाळा कॉलेजात वक्तृत्व स्पर्धा गाजवायला लागली. अशा सगळ्या घडामोडी घडत असल्या तरी तिच्या मनात घर केलेली प्राण्यांची वाटणारी भीती काही कमी झाली नव्हती. ती पाचवीत असताना पनवेलच्या आत्याच्या बंगल्यात तर तिची फार फजितीच झाली होती. आत्याच्या बंगल्याची देखभाल करणारा रघू आणि त्याची बायको सुमन यांनी मोगरीच्या फुलांचे गजरे करून आणले होते. मोठ्या बहिणींनी घातले त्या बरोबर लगेचच अबोलीने देखील हौसेने गजरा माळला. तेवढ्यात तिथे "डायमंड " बंगल्याचा राखणदार उंचापुरा कुत्रा अबोलीच्या उंचीएवढा तिच्या शेजारी येऊन उभा राहिला होता.

..... कालपासून ती त्याच्याशी लपंडाव खेळत होती. तो नुसता येताना दिसला कि ही दुसऱ्या खोलीत पळत होती. कधी आईला बिलगायची तर कधी वहिनीच्या मागे लपायची. पण आता तर हे मोठे संकट अचानक शेजारी उभे राहिले आता कुठे जाऊ. तिला प्राण कंठाशी आल्यासारखे वाटले. तोंडून शब्द

फुटेना. आई बाबा बाहेर गेले होते. आत्या आणि तात्या बंगल्याच्या गच्चीवर चहा पीत बसले होते. आता काय करायचं काहीच सुचेना. आणि अचानक अबोलीने बंगल्याबाहेर धूम ठोकली. पण अरे देवा हे काय डायमंड काही पिच्छा सोडायला तयार नव्हता. मग काय बाईसाहेब बंगल्याच्या चहूबाजूने गोलाकार जागेत धावत सुटल्या. अबोलीच्या मागे डायमंड आणि त्याच्या मागे रघू अशा पध्दतीने बंगल्याला प्रदक्षिणा घालायला सुरूवात झाली. त्याच वेळेला गच्चीवरून तात्या आणि आत्या पण तिला धीर देण्यासाठी त्याच पध्दतीने फिरत होते. अबोलीचा जीव मात्र घाबराघुबरा झाला होता. कारण तिला जास्त जोरात पळता पण येत नव्हते. कालच संध्याकाळी गच्चीवर असलेल्या टाकीवरून उडी मारल्यामुळे उजवा पाय मुरगळला होता. मोठ्या बहिणींनी उड्या मारल्या म्हणून ही पण तसंच करायला गेली त्याचा आता तिला पश्चात्ताप होत होता. या सगळ्या विचारांचा डोक्यात एवढा गोंधळ माजला होता की वरून आत्या आणि मागून रघू सांगत होता कि तू आधी धावायचं थांब. तुला डायमंड काहीही करणार नाही. पण छे कोणाचच बोलणं हिला ऐकू येत नव्हते. शेवटी रघू जोरात ओरडून म्हणाला "ताई तुमच्या डोक्यात माळलेला गजरा आधी काढून खालती टाका बरं." अबोलीला काहीच कळेना मला गजरा आवडतो मोगरीचा सुगंध इतका छान दरवळतोय आणि हा काय मला गजरा टाकून द्यायला सांगतोय. मी नाही काढणार गजरा. पण .....तेवढ्यात पुढे रघू म्हणाला अगं डायमंड तुझ्या डोक्यात गजरा आहे म्हणून मागे लागला आहे. त्याला मोगरीची फुलं खूप आवडतात. आता मात्र अबोलीने ताबडतोब तो मोगरीचा गजरा काढून खालती टाकला आणि काय आश्चर्य डायमंड जादूची कांडी फिरावी तसा लगेच धावायचा थांबला. अबोलीला डायमंडच्या तावडीतून सुटल्याचा अतीव आनंद झाला. त्या बरोबरच आपल्याला असे पळताना बघून आधी हसणारे सगळेजण नंतर काळजीने तिला धीर देत होते आणि तिची धावपळ थांबल्यावर त्यांच्या चेहऱ्यावरचा आनंद बघून ती सुखावली.

वरील घटनेला तीस पस्तीस वर्ष झाली तरी तिच्या मनःपटलावर अजूनही तो प्रसंग चित्ररूपाने कोरला गेला आहे. आज तिला हे सगळं आठवलं कारण अजूनही तिच्या मनात कुत्रा-मांजरीबद्दल वाटणारी भिती तशीच आहे. आज ती दुपारी कामावरून घरी येताना इमारतीच्या आवारात असणारा पांढऱ्या कुत्र्याला बघून तिला एक वेगळीच जाणीव झाली. अचानक तिच्या लक्षात आलं की सकाळी साडेसहाला ती इमारती बाहेर पडते तेव्हा आणि दुपारी कितीही वाजता परत आली तरी त्याचे लक्ष असते. पूर्वी तो जास्तीत जास्त वेळ रस्त्यावर किंवा बाजूच्या इमारतीत असायचा. तिच्या इमारतीच्या तळमजल्यावरील घरातील कुटुंबातील लोकांशी त्याची जास्त ओळख होती. त्यांच्या पैकी कोणी बाहेरून

आलं की तो त्यांना त्यांच्या घरापर्यंत सोडून परत बाहेर निघून जायचा. पण दीड वर्ष झाली शेजारची इमारत पूर्णपणे पाडल्यामुळे तो अबोलीच्या इमारतीच्या आवारात जास्तीत जास्त वेळ असतो आणि काही वेळ रस्त्याच्या पलिकडे असतो. पण आता त्याने या इमारतीच्या सर्वांची काळजी घ्यायचे ठरवले आहे. असे असले तरी जेव्हा शेजारच्या इमारतीत राहणारी लोक कामानिमित्त येतात तेव्हा देखील तेवढ्याच आपुलकीने तो त्यांच्या मागेपुढे घोटाळतो. आणखीन एक गोष्ट तिला बहिणीकडून कळली की ८४ वर्षांची आई सकाळी इमारतीच्या आवारात फेऱ्या मारत होती तेव्हा हाच कुत्रा पूर्ण वेळ गेटच्या बाहेर उभा राहून तिच्याकडे बघत होता. बहिणीला भिती वाटली की तो अचानक आत आला आणि आई उगाचच धडपडली तर काय पण तसं काहीच झालं नाही. नंतर आई जेव्हा इमारतीच्या पायऱ्या चढत होती तेव्हा तो इमारतीच्या आवारात शिरला. एवढा विचार माणसांनी केला तर नक्कीच हे जग खरोखरच सुंदर असेल अबोलीला एका गोष्टीचे अप्रूप वाटत होतं ती काही कधीही त्याला गोंजारत नाही की पोळी खायला घालत नाही. पण आपण रहातो तेथील लोकांची काळजी घेणे ही आपली जबाबदारी आहे असे भाव जणू त्याच्या डोळ्यात तिला आज दिसले. आणि अक्षरशः तिचे डोळे भरून आले. या कलियुगात फक्त स्वतः च्या स्वार्थासाठी लोकांचा वापर करणारी, नविन नाती-मैत्र जोडून जुन्या नात्यांना नाकारणारी किंवा दुर्लक्ष करणारी लोकं तिने अनुभवली होती. पण आज अबोलीने मुक्या प्राण्यांची स्वामीनिष्ठा अनुभवली होती.

सीमा फडके
सहाय्यक प्राध्यापक

कागज का आविष्कार

चीन को कागज का आविष्कारक देश माना जाता है। क्योंकि सबसे पहले कागज का इस्तेमाल चीन में ही किया गया था। कागज का आविष्कार करनेवाले शख्स का नाम Cai Lun जो चीन में रहनेवाले थे। २०२ ई. पू. हान राजवंस के समय में कागज का आविष्कार किया था। चीन के बाद भारत में इसके प्रमाण मिले हैं। सिंधु सभ्यता के दौरान भारत में कागज के निर्माण और उपयोग के कई प्रमाण सामने आए हैं जिनसे ये साबित होता है की चीन के बाद भारत में ही सर्वप्रथम कागज का निर्माण और उपयोग हुआ। ऐसा माना जाता है की इस खोज के बाद से ही पूरी दुनिया में कागज का इस्तेमाल व्यापक रूप में होने लगा था।

भारत में कागज बनाने की सबसे पहली मिल कश्मीर में लगाई गई थी जिसे वहाँ के सुल्तान जैनुल आबिदीन ने स्थापित किया था। सन १८८७ में भी कागज बनानेवाली मिल स्थापित की गई थी। जिसका नाम था टीटा कागज मिल्स, लेकिन ये मिल कागज बनाने में असफल रही। आधुनिक कागज का उद्योग कलकत्ता में हुगली नदी के तट पर बाली नामक स्थान पर स्थापित किया गया। कागज का उपयोग आज आधुनिक युग में हर तरफ ज़ोरों से चलता है। फिर भी निसर्ग की हानि को रोकने हेतु आज कागज का इस्तेमाल कम करने पर जोर दिया जा रहा है। कागज का आविष्कार जितना ज़रूरी है उतनाही वह जतन करना ज़रूरी है। क्योंकि कई बार कागज का गलत इस्तेमाल लोगों की अग्यानता को दर्शाता है। कागज का आविष्कार हमारे कामकाज में मददगार साबित होने के लिए किया गया था परन्तु हमने इसे गलत तरीके से लिया होने की वजह से उसकी उपयुक्तता का अर्थ गलत साबित हो रहा है। हमें अपनी गलती को वक्त रहते ही ठीक करना ज़रूरी है; अन्यथा यह भयंकर रूप ले सकता है।

कु. पल्लवी शेंडे
सहाय्यक अध्यापक

CULTURAL PROGRAM 2021-22 A REPORT

POSTERS MAKING COMPETITION

GURU POURNIMA PROGRAM

PINK DAY

MEHENDI COMPETITION

GANESH FESTIVAL

आव्हान-

आयुष्य-आयुष्य म्हणजे नक्की काय असतं?
सुख-दुःखाचा उपभोग घेत
पुढे प्रस्थान करत जायचं असतं...

आयुष्याच्या वाटेवर,
आव्हानांचा अथांग अर्णव पसरलेला असतो,
त्या अर्णवाच्या उंबरठ्यात
थबकून जायचं नसतं,
उंबरठ्या पल्ल्याडचं सुख वेचण्यासाठी मात्र,
स्वतःला अगाध पाण्यात
झोकून द्यायचं असतं...

आव्हानांचा गुंता नेहमी
संयमाने सोडवायचा असतो,
संधीची वाट न पाहता
मनाला क्षणोक्षणी
विश्वास द्यायचा असतो...

पुढ्यात येणाऱ्या प्रत्येक गोष्टीची
सुवर्णसंधी करायची असते,
आसवे गोंजारत न बसता
प्रगतीची कास धरायची असते...

आभाळा एवढ्या आळानाला
सामोरी जाताना ,
नेहमी स्वतःने , स्वतःला
ओंजळभर का होईना
साथ द्यावी...
अन्,
त्या आळानावर
अदबीने मात करून,
आयुष्यातील यातनांची जळमटे
दूर सारावी...

अनुजा म नंदावडेकर
F.Y.B.A./4042

मैं मोबाइल हूँ

मैं मोबाइल हूँ।
टेक्नोलॉजी ने मुझे बनाया है।।
अब चाहकर भी मुझे तुम खत्म नहीं कर सकते।
आखिर दीवाना जो बना दिया मैंने तुम्हे ऐसे।।

लोगो के दिल मैं मेने राज किया हैं।
मेरे बिना तुम अधूरे हो।।
यह मेने विश्वास दिलाया है।
अब दूर नहीं रह सकता कोई मुझसे।।
मैं काम ही करता हु ऐसे।

टाइम पास मैं करता।
लोगों के दिल को बहलाता।।
अपनो से बातें मैं करवाता।
दूर करने मैं भी हाथ हैं अपना।।

किसी ने मेरा सही उपयोग किया।
कोई मुझे समझ ही नहीं पाया।।
बस लोग करते रह गए अपना समय बर्बाद।
तो किसी ने लाखों कमाया।।

बिना मेरे अब इंसान रह नहीं सकता।
कुछ पल भी अब बीता नहीं सकता।।
दिन रात पडे रहते जो मेरे अंदर।
रोशनी उनकी मैं छीन लेता।।

अच्छी अच्छी फोटो खींचता।
विडियो भी खूब बनाता।।
फिर हर किसी का अपना।
डाटा चुराने मैं कोई कसर नहीं छोड़ता।।

अच्छाइयां कूट कूट के भरी।
बुराइयों की भी नहीं, कोई कमी।।
उपयोग मेरा करके।
जिंदगी सवर भी सकती है।।
तो मेरे सैकड़ों नुकसान से।
बर्बाद भी हो सकती हैं।।

चार्जर के बिना मैं अधुरा हूं।
शाम सुबह मुझे फ्रूल चाहिए।।
हा मुझे बनाया ही ऐसा गया है।
चाहकर भी पीछा नहीं छोड़ा जा सकता हैं।।

मैं मोबाइल हूं।
टेक्नोलॉजी ने मुझे बनाया है।।
अब चाहकर भी मुझे तुम खत्म नहीं कर सकते।
आखिर दीवाना जो बना दिया मैंने तुम्हे ऐसे।।
मैं तुम्हारा अपना मोबाइल हूं,
मोबाइल हूं।।

अजय जैसवार
S.Y. B.Sc.I.T

केळीवाली मावशी: एक चैतन्य

सध्या लॉकडाऊनमुळे सगळं कसं शांत शांत आहे. आम्ही राहतो तिथून ठाणे स्टेशनला जाणारे आणि स्टेशनवरून येणारे अशी सकाळ संध्याकाळ वर्दळ असते. त्याचप्रमाणे शाळा - कॉलेजात जाणारे विद्यार्थी यांचा देखील त्यांच्या शाळा- कॉलेज भरण्याच्या आणि सुटण्याच्या वेळेला गलका चालू असतो. स्टेशनपासून येणारा रस्ता आमच्या इमारतीवरून पुढे इस्टर्न हायवेला जातो. त्यामुळे ब्राह्मण सोसायटी म्हणजे अगदी शांत असणारा परिसर पण या तिहेरी जोडणा-या रस्त्यामुळे रहदारीचा रस्ता बनला आहे. इमारतीच्या समोरच हनुमान मंदीर. त्यामुळे देवळात सुद्धा वर्दळ असतेच. सध्या देऊळही बंद. अर्थातच लॉकडाऊनमुळे सगळं ठप्प झालं आहे. एकूण काय शांतता. पण कांदे बटाटेवाला, भाजीवाला, फळवाला यांच्या आरोब्या मात्र मधूनमधून ऐकू येतात. या सगळ्यात केळीवालीचा आवाज मात्र सध्या अजिबात ऐकू येत नाही. गेली ३०-३५ वर्षे या भागात एक आजी केळी विकतात. आता जवळपास सत्तरीला आल्या असतील. पण सकाळी दहा-साडेदहा वाजता रिक्षेतून केळी उतरवणे, शेजारच्या इमारतीत ठेवलेल्या रिकाम्या टोपल्या, क्रेट आणणे, त्यात आणलेला माल भरणे त्यासाठी दादा, काका कोणाचीही मदत बिनधास्त घेणे. अकरानंतर केळीवालीच्या आरोब्या येणारच. आमच्या इमारती समोरच तिहेरी रस्ता मिळतो ती जागा तिने बरोबर हेरली आहे. एवढी वर्षे केळी विकत असल्यामुळे परिसरातील बहुतांशी कुटुंबातील व्यक्ती अत्यंत आपुलकीने तिच्याशी बोलतात. बरं तुम्हाला केळी हवी असो किंवा नको ती बरोबर समोरच्या व्यक्तीशी गोड बोलून त्याला केळी घ्यायला लावणारच. दुपारी गायवाला घरी परत चालला की गाईला दोन केळी ठरलेलीच. खरं म्हणजे येणारी जाणारी लोकं, जवळच्या परिसरातील रहिवासी यामधे नेहमीच केळी घेणारी गिन्हाईक ठरलेलीच तरीही या टोकापासून त्या टोकापर्यंत काही केळी टोपलीत घेऊन ही फेऱ्या मारणारच. मग कोणी तिला खिडकीतूनच दोरी लावलेली पिशवी खालती सोडून किती केळी हवी ते सांगणार. पिशवीत ठेवलेले पैसे काढून त्यात ती केळी ठेवणार. कोणी वरच्या मजल्यावर आणून घायला सांगितलं तर घरी नेऊन देणार. चेहऱ्यावर नेहमी हसू. कुठेही दमल्याचा किंवा कंटाळल्याचा पुसटसा भाव देखील नाही. बरं सगळ्यांशी गोड बोलायचे. सकाळी थोडा वेळ एक केळीवाला हातगाडीवर केळी घेऊन येतो तेव्हा देखील हिच्या चेहऱ्यावर त्याच्या बदल राग नाही. उलट त्याच्याशी गप्पा मारणार. क्वचित तिचा माल लवकर संपला

किंवा तिला आणता आला नसेल तर त्याच्याकडून थोडी केळी घेणार. असे उत्तम व्यावसायिक संबंध जपणारी ही केळीवाली. खरं म्हणजे २५ वर्षांपूर्वी तिने कर्करोगाशी लढा देऊन परत आपला व्यवसाय चालू ठेवला. तर काही वर्षांपूर्वी एका भुरट्या चोराने भर दुपारी तिच्यावर हल्ला केला. आणि हिने त्याला दोन हात करून पळवून लावले. ऊन, पाऊस, थंडी कशाची तमा न बाळगता रोज ही हजेरी लावणारच. मी तिला विचारलं की तुम्ही एवढी दगदग का करता, काळजी घ्या. तेव्हा म्हणाल्या "अग तो विठ्ठल आहे ना तो घेतो काळजी. आपण सर्व त्याच्यावर सोडून द्यायचं. घरी बसून सुनेशी भांडण्यापेक्षा मी इथे बरी. माझा वेळ चांगला जातो. चार पैसे गाठीशी राहतात." खरंच मला खूप कौतुक वाटलं. तिच्या मधे मला माणसं जोडणं, साहसी आणि मेहनती वृत्ती, व्यावसायिक कौशल्य, शारीरिक आणि मानसिक आरोग्य जपणारी अशा विविध छटा एकत्र अनुभवायला मिळाल्या. लवकरात लवकर लॉकडाऊन संपून परत एकदा खणखणीत आवाजातील "केळीवाली" अशी आरोळी कधी कानावर पडते याची मी वाट बघत आहे.

सीमा फडके
सहाय्यक प्राध्यापक

वटपौर्णिमा

वटपौर्णिमा हा सण इतर सणाप्रमाणे हिंदू धर्मात मोठ्या उत्साहाने महिला वर्ग साजरा करत असतात. हा सण ज्येष्ठ महिन्यात येणाऱ्या पौर्णिमेला असतो. यात वडाच्या वृक्षाची पूजा केली जाते म्हणून त्याला वटपौर्णिमा असे म्हटले जाते. वटपौर्णिमा हा सण हिंदूधर्मातील महिला आपल्या पतीच्या दीर्घायुष्यासाठी करीत असतात. ज्येष्ठ शुद्ध पक्षापासून पौर्णिमेपर्यंत हे व्रत असते. तीन रात्र व्रत करावे असे सांगितले जाते. तीन दिवस उपवास करणे अशक्य असेल त्यांनी फक्त पौर्णिमेलाच उपवास करा. ज्येष्ठ महिन्यात येणारी पौर्णिमा हा दिवस वटपौर्णिमा म्हणून साजरा केला जातो. त्यादिवशी स्त्रिया वटपौर्णिमेचे व्रत करतात. या दरम्यान विवाहित स्त्रिया आपल्या पतीला उत्तम आरोग्य लाभावे तसेच दीर्घायुष्य प्राप्त व्हावे म्हणून वडाच्या झाडाची पूजा करतात व त्यादिवशी उपवास ठेवतात. सत्यवान-सावित्रीसह ब्रम्हदेवही या व्रताची मुख्यदेवता आहेत. या व्रताचा विधी असा की नदीकाठची वाळू वाळूपात्रात भरावे. तिच्यावर सत्यवान आणि सावित्री यांच्यामूर्ती ठेवाव्यात. मग त्यांची षोडशोपचारे पूजा करावी. त्यानंतर पाच प्रदक्षिणा घालावी. मग सावित्रीची प्रार्थना करावी. पूजा झाल्या वर संध्याकाळी सुवासिनीसह सावित्रीची कथा ऐकावी व या व्रतात सावित्रीच्या मूर्तीची पूजा सांगितली असली तरी ही रूढीमात्र वेगळी आहे.

पौर्णिमेला वडाच्या झाडाची पूजा करतात. पर्यावरण शास्त्राच्या दृष्टीने वडाचे विशेष महत्त्व असल्याने त्याविषयी स्वतंत्रता व्यक्त करणे हा या पूजेचा एक हेतू आहे. तसेच सावित्रीने आंतरिक गुणांची पारख करून निवडलेला वारस आई-बापांनी देवगुरु यांच्या विरोधाला मागे सारून माळ घातली व पतीचे प्राण वाचवण्याचे अवघड काम चिकाटीने, प्रबळ इच्छाशक्ती आणि चातुर्याने करून दाखवले. सर्व पवित्र वृक्षांत वटवृक्षाचे आयुष्य जास्त असून पारंब्याचा विस्तार खूप होतो. अशा वटवृक्षाचे पूजन करून स्त्रिया मला व माझ्या पतीला आरोग्य संपन्न दीर्घायुष्य लाभू दे अशी प्रार्थना करतात.

वटमुलेस्थितो ब्रम्हावटामध्ये जनार्दनाः । वटाग्रेतु शिवो देवः सावित्रीवटसंश्रिता ॥

अशी प्रार्थना केली जाते. सर्व पवित्र वृक्षांत वटवृक्षाचे आयुष्य जास्त असते. वडाचं झाड गर्द सावली देखील देतो अशा वटवृक्षाची पूजा करतात. वड हा वृक्ष दीर्घायुषी असल्याने वृक्षांचे संवर्धन आणि जतन व्हावे अशा हेतूने वड, पिंपळाच्या वृक्षाची पूजा करण्याची कल्पना भारतीय संस्कृतीने स्वीकारली आहे. एखाद्या जातीचा वृक्ष एकदा पवित्र मानला की त्याची सहसा तोड होत नाही या कारणाने दीर्घायुषी असणाऱ्या वृक्षांना भारतीय संस्कृतीमध्ये पूर्वजांनी दैवतांचे स्थान प्राप्त करून दिले असावे आणि ती परंपरा आजही आपल्याला दिसून येते. भारतात या सणाला स्त्रियांच्या दृष्टीने विशेष महत्त्व आहे.

कोमल रोटे

T.Y.B.A.

स्वातंत्र्यसंग्राम

देश हा समृद्ध
मात्र, ग्रहण तयास लागले
सोन्यासारख्या भारतावर
परकीय आक्रमण जाहले...

हेतू तयांचा भारताला त्रस्त करायचा,
गुलामीने देश हा बळकावायचा,
त्यांस काय ठाऊक हे राष्ट्र पराक्रमांचे
धाडसी अन् एकजुटीचे...

भारताच्या स्वातंत्र्यासाठी अनेकांनी
आपले प्राण त्यागले,
आपल्या क्रांतीने
शत्रूस हैराण करून टाकले...

महात्मा गांधींचे होते,
धोरण अहिंसेचे ,
शांततेने राष्ट्र आपले ,
गुलामीतून मुक्त करायचे...

वाटले होते शत्रूस ,
भारतीयांना करु त्रस्त,
क्रांतीकारकांनी हेतू तयांचे
केले अस्ताव्यस्त...

अखेरीस,
थोर क्रांतिकारकांच्या बलिदानाला
न्याय मिळाला,
भारतीयांच्या एकजुटीच्या तत्वाने
भारत आपला 'स्वतंत्र' झाला...
अन्
कधीकाळी दुर्बल असलेला 'भारत'
आता सबल झाला...
पुढे कुणी कधीही
भारतीयांच्या गुलामीचा विचार जरी केला
तरी,
विचारानेच शत्रूचा थरकाप उडेल ,
असा 'स्वातंत्रसंग्राम' भारतीयांनी केला...

प्राची अ. चोरगे.
S.Y.B.A./5009

सावित्रीबाई फुले आणि सामाजिक परिवर्तन समतेच्या लढ्यातील उभी ज्योत नवचैतन्याची

बनुनी पत्नीपरायण जोतिबांची
तळमळ होती दीनदुबळ्याची
हाती ढाल प्रगल्भ विकासांची "!!

भारतीय शिक्षण संस्थेचे शिल्पकार क्रांतीसूर्य महात्मा फुले आणि क्रांती ज्योती सावित्रीबाई फुले यांनी भारतीय समाजात अमूलाग्र परिवर्तनास चालना देवून समाजप्रबोधन व समाजोद्धाराचे कार्य केले. महाराष्ट्रातील महान समाजसुधारक व दलितांचे उद्धारकर्ते महात्मा फुले यांच्या संघर्षमय समाजसुधारणेच्या कार्यात त्यांच्या खांदयाला खांदा लावून स्त्री शिक्षण व दलित उद्धारकाचे कार्य करणाऱ्या त्यांच्या सौभाग्यवती सावित्रीबाई फुले यांनी मिळून स्त्री शिक्षणाचा वसा पुढे चालवला. सावित्रीबाईंचा जन्म ३ जानेवारी १८३१ ला सातारा जिल्ह्यातील नायगावच्या खंडोजी नेवसे पाटील यांच्या घरी झाला.

पूर्वी भारतीय समाजात बालविवाह करण्याची प्रथा प्रचलित होती. त्यामुळे सावित्रीबाईंचा जोतिबांशी बालवयातच विवाह झाला. समाजात अस्तित्वात असलेल्या या कुप्रथा अज्ञान, सती प्रथा, स्त्री-पुरुष भेदभाव, स्पृश-अस्पृशता, जरठ विवाह, मुंडण यांना उच्चवर्णीयाकडून दिवसेंदिवस खतपाणी घातले जात होते. यामध्ये स्त्री वर्ग आणि कनिष्ठवर्ग भरडला जात होता. स्त्री हे उपभोगाचे साधन आहे, तिचं आयुष्य आपल्या कुटुंबापुरतेच मर्यादित आहे. अशा कर्मठ विचारांनी प्रवृत्त झालेले लोक या समाजात आपलं अस्तित्व टिकवण्याचा प्रयत्न करत होते. स्त्री ही स्वयंपाकीण आहे तिने घर आणि मूल सांभाळावं. स्त्रियांचं अस्तित्व शून्य असून स्वतःचे स्थान चुल आणि मुल या व्याख्येत बसविणाऱ्या वर्गजाती स्वरूपाच्या पितृसत्तेला शाबूत ठेवणे, नवऱ्याच्या सेवेतच आत्मिक व्यक्तिमत्व पाहणे, या पलीकडे त्याचं आयुष्य नव्हते. अस्पृश्य भेदभाव मोठ्या प्रमाणात असल्यामुळे, समाज उच्च आणि कनिष्ठ वर्गात विभागला गेला होता. या कनिष्ठ स्तरांत स्त्रियांची गणती करण्यात येत असे. स्त्रीया या कुप्रथांमध्ये

जखडल्या गेल्या होत्या. या कुंपणातून बाहेर पडण्याची गरज स्त्रीयांना आहे असे जोतिराव आणि सावित्रीबाईंच्या लक्षात आले. अज्ञानामुळे या कुंपणांना खतपाणी घातले जात आहे. प्रचलित रूढी, परंपरांना विशेषतः कुंपणांना मुळापासून नष्ट करायच असेल तर प्रत्येक घटकाने शिक्षण घेतले पाहिजे. शिक्षण हा एकच मार्ग समाजाला वाईट प्रवृत्तींपासून दूर ठेवू शकतो. पितृसत्ताक व उच्च जातीच्या व्यवस्थेत समस्त स्त्रियांची जननी बनल्या सावित्रीबाई. सावित्रीबाईंना आणि जोतीबांना समाजात शिक्षणाची बीजे रोवण्यासाठी कर्मठ वृत्तीच्या लोकांना सामोरे जावे लागले. तरीही त्यांनी अनेक अडचणींवर मात करत स्त्रीशिक्षणाची सुरुवात केली. स्त्रीशिक्षणाचे आणि स्त्रि-पुरुष समानतेचे कार्य अखंडितपणे चालूच ठेवले. न डगमगता तत्कालीन रुढीप्रिय समाजव्यवस्थेशी कडवी झुंज फुले दांपत्याने दिली. बालविवाहाला विरोध करून ते थांबले नाही, तर विधवांचा पुनर्विवाह करण्याचे सामाजिक उत्तरदायित्व मोठ्या हिमतीने त्यांनी पार पाडले.

शिक्षणाच्या प्रसारांसाठी अन्य सामाजिक क्षेत्रात ही काम करण्याची गरज लक्षात घेऊन बाल जरठ विवाह, केशवपण या प्रथांना बंदी घालण्यासाठी प्रयत्न केले. विधवा गरोदर स्त्रियांसाठी आश्रम, धर्मशाळा सुरु केल्या. आपण सर्व ईश्वरांची लेकरे आहोत. ईश्वरास समान आहोत. स्पृश-अस्पृश, उच्च-कनिष्ठ हा भेद ईश्वराने नाही तर उच्चवर्णीयांनी केला, शिक्षण ज्ञानार्जन करण्याचा अधिकार जसा पुरुषाला आहे तसाच तो स्त्रियांना देखील आहे, हा विचार समाजात रुजविला. समाजातील स्त्रीदास्यात्व मिटविण्यासाठी स्त्रियांनी शिकून स्वावलंबी बनावं म्हणजे त्यांना आपल्या खऱ्या शक्तीची ओळख होऊन पुरुषप्रधान समाजाची गुलामगिरी पत्करणाची वेळ येणार नाही असे ठाम मत त्यांनी स्त्रियांपुढे मांडले.

प्राची अ. चोरगे

S.Y.B.A.

दोस्ती

कितने अजीब है ना ये रिश्ते, जो किस्मत से मिलते हैं।
अपनी यारी को जन्नत बना जाते हैं,

कोई मस्ती वाला यार बन गया,
कोई हॉस्टल की टोली में मिल गया,
कुछ नोट्स वाले दोस्त मिले, कोई चाय की चुस्कियों के साथ मिल गये।
कड़्यों ने साथ में गालियां भी खाई और कड़्यों ने खिलवाई भी।
पर दोस्ती हर एक ने क्या खूब निभाई,
दोस्तों के नाम पर सारे भुक्कड़ ही मिले, एक टिफ़िन में पूरी टोली ने लूट मचाई।
और चाय के शौकीन तो हम बराबर के निकले, फिर क्या सब के हाथ में चाय और सबकी टांग
खिंचाई।

धीरे - धीरे दोस्ती और गहराई, अपने नये रंग लाई,
कुछ बेस्ट फ्रेंड बने और कुछ सीक्रेट पार्टनर।
कुछ के दिल मिल गये और कहीं रक्षा सूत्र बंध गये।
अब एक दौर गलतफ़हमियों का भी आया,
कभी रोना कभी मनाना, कभी रूठना कभी समझाना
अपनी यादों में एक हिस्सा यह भी बनाया।
अब जो वक्त था बिछड़ने का, वो फिर सबका साथ ले आया।
नम आँखे और दिल में इतनी सारी यादें लिए, जाते वक्त फिर मिलने के वादे दिए
हर कोई अपनी राहों में बढ़ गया, आज कोई पास तो नहीं मगर सब साथ है।
मिलते आज भी हैं सब, दोस्ती की यही तो बात है,
ये महज एक कहानी नहीं, ये मेरी दोस्ती की दास्तान है।

भावना चौरसिया

S.Y.B.Sc.IT.

विज्ञान आणि अंधश्रद्धा

विज्ञान आणि अंधश्रद्धा या परस्पर विरुद्ध संकल्पना आहेत. विज्ञान सत्याचा शोध घेऊन मानवी सुख समृद्धीसाठी प्रयत्नशील असते. तर अंधश्रद्धा वस्तुस्थिती व सत्य यांच्या पासून दूर अंतरावर असते. अंधश्रद्धा काल्पनिकतेवर आधारलेली असते. मानवाच्या उत्क्रांतीपासून समाजामध्ये अंधश्रद्धा प्रबळ असलेली दिसते. मानवी अज्ञान हे अंधश्रद्धेच्या निर्मितीस कारणीभूत असते. हे अज्ञान व अंधश्रद्धा मानवी विनाशाला व विध्वंसाला कारणीभूत असतात. अंधश्रद्धा व अंधविश्वास मानवाच्या प्रगतीमधील मोठा अडसर मानला जातो. विज्ञानाचा उगम, विकास, प्रसार जसजसा होत गेला तसा अंधश्रद्धा व अंधविश्वास यांचा समाज मनावरील पगडा कमी कमी होत गेला. आजचे युग हे विज्ञान व तंत्रज्ञाचे युग मानले जाते. मानवी समाज मोठ्या प्रमाणात साक्षर झाला आहे. मानवाची निसर्गाशी संबंधित अनेक वस्तुस्थितीचा व सत्यांचा उलघडा विज्ञानाने केलेला आहे. तरी देखील आजही अनेक अंधश्रद्धा व अंधविश्वास समाजामध्ये प्रबळ असल्याचे दिसते. आजही जगामध्ये अनेक अनिष्ट, रूढी, परंपरा, अंधश्रद्धा अस्तित्वात आहेत.

अंधश्रद्धा व अंधविश्वास हे व्यक्ती समाजसापेक्ष असते. कोणत्याही परिस्थितीजन्य किंवा वस्तुस्थितीजन्य ज्ञानाशिवाय निसर्गाच्या किंवा विज्ञानाच्या विरुद्ध केले जाणारे मानवी वर्तन म्हणजेच अंधश्रद्धा, अंधविश्वास किंवा लोकभ्रम होय. अगदी प्राचीन काळापासून समाजामध्ये अनेक अनिष्टरूढी, परंपरा, अंधश्रद्धा अस्तित्वात आहेत. निसर्गातील नियमित घडणाऱ्या घटना व त्यामागील विज्ञान माणसाला ज्ञात नसलेल्या कित्येक वर्षे अनेक अंधश्रद्धा मानवाने जोपासल्या आहेत. ऊन, वारा, पाऊस, ढग, वादळे इत्यादी सर्व वातावरणाशी संबंधित क्रिया असल्यातरी त्यामागील विज्ञानाशी मानवाला फारशी कल्पना नव्हती. म्हणूनच त्याने या सर्व घटनांतून पंचमहाभूतांची निर्मिती केली. त्यांना आदराचे, सन्मानाचे, श्रद्धेचे, ईश्वराचे रूप देऊन त्यांची पूजा अर्चा करण्यास सुरुवात केली. यातूनच अनेक देवदेवता निर्माण झाल्याचे आपण पाहतो. मानवाच्या दैनंदिन जीवनामध्ये अनेक चांगल्या वाईट घटना घडत असतात. एखादी विशिष्ट घटना घडते व मानवास वाईट गोष्टींचा अनुभव मिळतो या सर्व घटकांचा संबंध जोडला जातो व अंधश्रद्धा निर्माण होते. वाईट अनुभवांच्या निर्मूलनासाठी चुकीच्या पद्धतीने अघोरी प्रयत्न केले जातात. या सर्वांचा समावेश अंधश्रद्धे मध्ये होतो.

नरबळीसारखी अनिष्ट व अघोरी अंधश्रद्धा समाजामध्ये आजही अस्तित्वात आहे. माणसाच्या किंवा व्यक्तीच्या उद्धारासाठी त्याच्या प्रगतीसाठी धन वृद्धीसाठी, पुत्रप्राप्तीसाठी नरबळी दिला जातो. भूतबाधा, आत्मासंचार यासारख्या अंधश्रद्धा समाजामध्ये सर्वत्र आपण पाहत असतो . देवदासी प्रथा आजही महाराष्ट्राच्या अनेक भागात राजरोसपणे सुरू आहे. एखादा कुटुंबाच्या प्रगतीसाठी व भल्यासाठी त्या घरात जन्मलेली मुलगी देवीला सोडली जाते व हीच मुलगी जन्मभर देवीची व समाजाची सेवा करत असते. विधवा, अपत्य नसलेल्या स्त्रियांना समाजात अपशकूनी म्हणून पाहिले जाते. सार्वजनिक कार्यक्रमात अशा स्त्रियांना बोलावले जात नाही.

त्यांना अपमानास्पद वागणूक दिली जाते. नवस बोलणे, लेंबू मारणे, बाहुली टाकणे, उतारा ठेवणे, अमावस्या-पौर्णिमेला नारळ फोडणे, दृष्ट काढणे, मंत्रतंत्र करणे, गंडादोरा व ताईत बांधणे असे अंधश्रद्धेचे प्रयोग रोजच केले जातात. स्त्रियांची मासिक पाळी हा खरे तर शरीराचा निसर्ग धर्म आहे परंतु त्याला विटाळ संबोधून स्त्रियांना दुय्यम दर्जाची वागणूक दिली जाते. अगदी कुटुंबातील इतर व्यक्तीदेखील अशा स्त्रियांना दैनंदिन कामास मज्जाव करतात. मुल होण्यासाठी स्त्रियांवर अघोरी उपचार केले जातात. कथित बुवा व बाबाकडून अशा स्त्रियांचे लैंगिक शोषण हि होते. अशा स्त्रियांना नवऱ्याकडून सोडले जाते किंवा वाळीत टाकले जाते.

अशा अंधश्रद्धा, अंधविश्वास व समाज मनातील गैर समजुती केवळ विज्ञानाने दूर करता येतील. म्हणूनच मध्ययुगाच्या पूर्वार्धातील अंधकार युगानंतर धार्मिकतेचा पडदा दूर करून अनेक शास्त्रज्ञांनी विज्ञानवादी संकल्पना मांडल्या. कोपरनिकस या ग्रीक शास्त्रज्ञाने पहिल्यांदा सूर्य केंद्री सिद्धांत सांगितला. त्याच्या मते सूर्य अवकाशात स्थिर असून पृथ्वीसह इतर ग्रह, तारे, सूर्याभोवती फिरतात. कोपरनिकसच्या या सिद्धांतावर आजचे अवकाश संशोधन आधारलेले आहे. गॅलिलिओने आपल्या दुर्बिणीच्या सहाय्याने ग्रहताऱ्यांचे निरीक्षण करून त्याची पृष्ठीय रचना गती भ्रमण कार्य याबाबतची सत्यता जगाला पटवून दिली. न्यूटन या शास्त्रज्ञाने आधुनिक विचाराचा पाया घातला. तर लुई पाश्चर व अलेक्झांडर फ्लेमिंग यांनी पेनिसिलीन शोधल्याने वैद्यकीय क्षेत्रात क्रांती घडून आली. यामुळे विविध आजार रोगराई बाबतचा गैरसमज दूर झाला. वैज्ञानिक संशोधन व लोक कल्याणाची भावना समाजामध्ये वाढीला लागली. वैज्ञानिक संशोधक हुशारीचे प्रतिष्ठेचे व सन्मानाचे प्रतीक मानले जाऊ लागल्याने वैज्ञानिक संशोधन करणाऱ्या अनेक संस्था निर्माण झाल्या आहेत. पदार्थविज्ञान, जीवविज्ञान व रसायन विज्ञानामुळे मूलभूत संशोधन होऊन जग अगदी सुखीसमृद्धी आनंदी व अधिक सुरक्षित

बनले आहे. आज मानवाच्या जीवनातील प्रत्येक घटना विज्ञानाशी संबंधित असून विज्ञान मानवी जीवनाचा आधार बनले आहे.

विज्ञानामुळेच मानवाभोवतालच्या सामाजिक, सांस्कृतिक व नैसर्गिक घटकांच्या अध्ययनाची दृष्टि प्राप्त होते. विज्ञान मानवाच्या दुःखाला प्रतिबंध करते. विज्ञानामुळे मानव रोगमुक्त होतो व त्याला दीर्घायुष्य प्राप्त होते. विज्ञानामुळे मानवाच्या अन्न, वस्त्र, व निवारा या गरजा सहज पुरवल्या जातात. विज्ञानामुळेच मानव, जमीन, पाणी व अवकाशात सहज विहार करतो. विज्ञान उन्हाळा, हिवाळा व पावसाळा अशा विविध ऋतूंमध्ये मानवाचे जगणे सुसह्य करते. विज्ञानामुळे मानवी जीवनात सुख समृद्धी व आनंदाची वृद्धी होते. थोडक्यात विज्ञान व तंत्रज्ञानामुळे मानवी जीवन पूर्णपणे बदलून गेले असल्याचे दिसते. विज्ञान सामान्य माणसाच्या दैनंदिन जीवनाचा अविभाज्य भाग बनले आहे. सामान्य माणसाच्या इच्छा, आकांक्षा, आचार, विचार यावर विज्ञानाचा मोठा पगडा आहे. विज्ञानाने मानवाला आधुनिक जीवनातील तत्त्वज्ञान दिले आहे. विज्ञानाने मानवाला विश्वास दिला असून मानवी मनात आधुनिक जीवनाची आस निर्माण केली आहे. विज्ञानाने माणसाला भौतिक सुख-सुविधा उपलब्ध करून दिल्या आहे. तसेच मानवाचे सामाजिक व सांस्कृतिक जीवन सुकर केले आहे. विज्ञानामुळे मानवी जीवन सुखी व आनंदी झाले असून विज्ञानाने माणसाला तर्कसंगत योग्य विचारही शिकवला आहे. विज्ञानामुळेच कित्येक घटना व गोष्टी मानवाला ज्ञात झालेल्या आहेत. विज्ञानाने मानवाला कल्पना करायला शिकवले असून त्याला सर्जनशील बनवले आहे.

मिताली संतोष लोखंडे

F.Y.B.Com.-B

महाराष्ट्राची संस्कृती

प्रत्येक देशाचा वेगळा असा एक इतिहास आहे. प्रत्येक देशाच्या परंपरा रितीरिवाज, धर्म वेगवेगळे आहेत. देशाच्या राज्यकारभारात वेगळेपणा असतो. त्याचप्रमाणे ज्या राज्यांनी हा देश बनवला असतो, त्या राज्याचा एक वेगळा इतिहास आहे. ज्या राज्याच्या चालीरीती जडणघडण, भाषा पेहराव, संस्कृती वेगवेगळ्या आहेत. ज्या मातीने व्यक्तीची जडणघडण केली त्या मातीत तो एकरूप झालेला असतो. माणसाचा ज्या ठिकाणी जन्म झाला, लहानाचा मोठा झाला, तेथे त्याच्यावर जे संस्कार घडले, त्या जागेचा, किंवा त्या ठिकाणाचा त्याच्यावर प्रभाव असतो. त्या त्या जागेशी तिथल्या संस्कृतीशी तो एकरूप झालेला असतो. महाराष्ट्र हे राज्य महान व्यक्तींचे राज्य आहे. मराठी माणसांचे राष्ट्र म्हणजे महाराष्ट्र अशा महान महाराष्ट्राची संस्कृती वाखाणण्यासारखी आहे. महाराष्ट्रातील संस्कृती विशाल व समृद्ध आहे. महाराष्ट्राची संस्कृती जपण्यात संतांचा फार मोठा वाटा आहे. म्हणून महाराष्ट्र हे संतांचे राष्ट्र म्हणून ओळखले जाते. या संतांनी अभंग ओव्या, खेडोपाडी घराघरात पोहोचवल्या आहेत. या महान संतांनी लोकांना सदाचाराची शिकवणूक दिली. एक काळ असा होता की ज्यावेळी समाजात वर्णभेद, धर्मभेद, वंशभेद फोफावले होते. अंधश्रद्धेचा लोकांवर खूपच प्रभाव होता. त्या काळी संतांनी समाजात असलेले जातीभेद विसरून संपूर्ण समाजाला भक्ती साधनेचा मार्ग दाखवला. त्याने दिलेले तत्त्वज्ञान हे लोकशिक्षणाचे महत्त्वाचे साधन ठरले. महाराष्ट्राच्या संस्कृतीवर संतांचा एवढा प्रभाव आहे की आजच्या विज्ञान युगात सुद्धा दरवर्षी पंढरपूरला एकादशीला यात्रेसाठी हजारो वारकरी नेमाने जातात. ही मानवी श्रद्धा पाहिली की महाराष्ट्राच्या संस्कृतीची भव्यता समजते. महाराष्ट्राच्या संस्कृतीत संतांची परंपरा आहे तशीच साहित्याची ही परंपरा आहे. ज्ञानेश्वरांनी मराठीतून ज्ञानेश्वरी लिहून त्याची प्रचिती दिली. संत चोखामेळा, सावता माळी, नरहरी सोनार, नामदेव शिंपी, तुकाराम, कान्होपात्रा या सर्वांचे लिखाण महाराष्ट्राच्या संस्कृतीचा अमोल ठेवा आहे. अत्यंत प्राचीन लेखन परंपरेची ठेव महाराष्ट्राच्या संस्कृतीने जपली आहे.

महाराष्ट्राच्या संस्कृतीत श्रद्धेला खूप महत्त्व आहे. या संस्कृतीत प्रत्येक आठवड्यातला वार प्रत्येक देवतेचा असतो. तसेच सर्व सणवार, उत्सव मोठ्या उत्साहात व आनंदात साजरे करतात. प्रत्येक सणाचे वेगळेपण जपलेले आहे. प्रत्येक सण निरनिराळ्या कारणांसाठी साजरा होतो. उदा. पोळा हा बैलांचा

सण आहे. तर नागपंचमी हा नागाला पुजण्याचा सण आहे. महाराष्ट्राच्या संस्कृतीने निसर्गापासून ते पशुपक्षांचे महत्त्व सणावारांतून जपलेले आहे. या सणांच्या निमित्ताने लोक एकत्र येतात, आपला आनंद एकमेकात वाटतात. महाराष्ट्राच्या संस्कृतीत मराठी माणसाच्या पोशाखालाही खूप महत्त्व आहे. महाराष्ट्रीयन माणूस धोतर, डोक्याला मुंडासे किंवा फेटा, पायात विशिष्ट चपला, अंगरखा अशा पोशाख घालतात. तर स्त्रिया नऊवारी साडी, नथ, कपाळावर कुंकू असा पेहराव करतात. महाराष्ट्रीयन पोशाखातून, पद्धतीतून, रीतिरिवाजातून महाराष्ट्राच्या संस्कृतीचे दर्शन आपल्याला होते. महाराष्ट्राच्या संस्कृतीत संगीताचीही एक खास वेगळी परंपरा आहे. मराठी माणसाने शाब्दिक काव्यातील लावणी आणि पोवाडा हे महत्त्वाचे काव्य प्रकार मोठ्या अभिमानाने जपलेले आहेत. तमाशा हा लोकसंगीताचा प्रकार हे महाराष्ट्राचे वैशिष्ट्य आहे. शिवाय वासुदेव, कुडमुड्या जोशी, गोंधळी वाघ्यामुरंळी ही मराठी संस्कृतीचे प्रमुख निदर्शक आहेत. महाराष्ट्राच्या संस्कृतीतून व परंपरेतून महाराष्ट्राच्या देवदेवतांचे आणि त्यांच्या पूजनाच्या पद्धतीतून माणसाच्या स्वभावाचे खास पैलू प्रकट होतात. अशा या महाराष्ट्र संस्कृतीचा आम्हा महाराष्ट्राच्या माणसांना सार्थ अभिमान आहे.

रिद्धी सावंत

S.Y.B.Com.-B

भारताची अवकाशझेप

स्वातंत्र्या नंतर भारताने घेतलेली अवकाशझेप थक्क करून टाकणारी आहे. अवकाश विज्ञान हे एकाच वेळी संरक्षण आणि विकास या दोन्ही आघाड्यांवर देशाला बलवान बनवत असते. भारत अवकाश विज्ञान शास्त्राच्या बाबतीत बलवान देश बनला आहे.

सध्याचं युग ! द्रुतगती विकासाला, अवकाशा एवढा वाव असल्याने, जगातील विज्ञान प्रगत देश या क्षेत्रातील अभिनव प्रकल्प कार्यान्वित करण्यासाठी पुढे येत आहेत. रशिया, अमेरिका तर यात कमालीचे अग्रेसर आहेत. आपला प्रतिभावंत, सामर्थ्यशाली देश अवकाश संशोधनात चौफेर प्रगती करत जगात चौथ्या स्थानावर आला आहे. सध्या कुणी उपग्रह अवकाशात पाठवत आहेत, तर कुणी नवनवीन तंत्राचे अग्निबाण प्रक्षेपित करत आहेत. देशाचे लष्करी सामर्थ्य वाढवण्यासाठी कुणी संहारक क्षेपणास्त्र निर्मिती करत आहेत. तर कुणी अवकाशयानांच्या माध्यमातून अंतरिक्षातील ग्रहगोलांना गवसणी घालत असतात.

कृत्रिमउपग्रह (सॅटेलाइट्स) अग्निबाण (रॉकेट्स), क्षेपणास्त्रे (मिसाइल्स), अवकाशयाने (स्पेसक्राफ्ट्स), स्पेसशटल्याने (परत परत वापरात येणारी रॉकेट्स), अवकाश स्थानके (स्पेसस्टेशन्स) आणि अंतराळ संचार (स्पेसट्रॅव्हल) हे अवकाश संशोधन क्षेत्रातील महत्वाचे घटक आहेत.

आर्यभट्ट, भास्कर, इन सॅट हि भारताची तर स्फुटनिक, एक्लपोअर ही काही अन्य देशांनी विकसित केलेल्या कृत्रिम उपग्रहांची उदाहरणे आहेत. नैसर्गिक साधनसंपत्तीचा शोध, हवामान विषयक माहिती संकलन, दळणवळणात आमूलाग्र सुधारणा घडवून आणणे ही कृत्रिम उपग्रहांची महत्वाची कामे आहेत. कृत्रिम उपग्रहांना विशिष्ट उंची वरील कक्षेत दाखल करण्यासाठी अग्निबाणाच्या ऊर्जेची गरज लागते. मात्र त्यांना पृथ्वीच्या कक्षेत फिरण्यासाठी ऊर्जा लागत नाही, हे विशेष, न्यूटनच्या गति विषयक पहिल्या नियमानुसार विना ऊर्जा त्यांचे भ्रमण चालते. उपग्रहावरील उपकरणांना, सौरऊर्जेतून ऊर्जा मिळते.

पीएसएलव्ही, जी एस एल व्ही हि काही भारताच्या, तर एस एम अँटलास, सॅटर्न हि अमेरिकेच्या अग्निबाणांची उदाहरणे आहेत. अग्निबाण हे कृत्रिम उपग्रह, अवकाशयाने, अवकाशस्थान इत्यादी घटकांना विशिष्ट उंचीवरील कक्षेपर्यंत किंवा अपेक्षित अन्य ग्रह गोलांपर्यंत पोहोचवण्यासाठी उपयोगी

पडणारे वाहन होय. अग्निबाणांना कार्यरत कार्यासाठी पुरेसे इंधन भरून त्या इंधनाचे इंजिनांच्या मदतीने ज्वलन घडवावे लागते. प्रत्येक क्रियेला तितक्याच परिणामाची परंतु उलट प्रतिक्रिया घडत असते, या न्यूटनच्या गतिविषयक तिसऱ्या नियमानुसार अग्निबाण अंतराळात भरारी घेतात. जीएसएलव्ही हा शक्तिशाली अग्निबाण या अग्निबाणातून भारताला संदेश दळण वळणासाठी उपयुक्त ठरणारे ३६ हजार किलो मीटर उंची वरून कक्षेतून फिरणारे भूस्थिर उपग्रह अवकाशात पाठवता येतात किंवा शत्रू राष्ट्रावर आंतर खंडीय क्षेपणास्त्रे डागता येऊ शकतील. थोडक्यात, अग्निबाण हे झेप बळावर गती घेणारे वाहन होय.

अग्नी, ब्राह्मोस, इंटरसेप्टर हि भारताची क्षेपणास्त्रांची उदाहरणे आहेत. युद्धात रासायनिक, जैव रासायनिक किंवा अणुबॉम्ब, हैड्रोजनबॉम्ब अशी अणवस्त्रे पोटात घेऊन शत्रू राष्ट्रांतील लक्ष्या वर मारा करण्यासाठी ही अग्निबाणांच्या वापर होतो. ज्या अग्निबाणांचा लष्करी वापर होतो त्यांना क्षेपणास्त्र किंवा प्रक्षेपणास्त्र म्हणतात.

ज्या यानातून कल्पना चावलाने अंतराळ प्रवास केला ते कोलंबिया यान किंवा ज्या यानातून सुनीता विल्यम्सने अवकाशात झेप घेतली ते डिस्कवरी यान हि अमेरिकेने बांधलेल्या स्पेसशटल यानांची उदाहरणे आहेत. उपग्रह किंवा अवकाश यान पाठविण्याच्या प्रत्येक मोहिमेत एक अग्निबाण खर्ची पडतो, जळून जातो देशाचे आर्थिक नुकसान होते. हे नुकसान कमी व्हावे या हेतूने परत परत वापरता येणारा अग्निबाण असावा, या कल्पनेतून स्पेस शटल यानांची निर्मिती झाली.

चांद्रयान, मंगळयान हि भारताची तर पायोनिर, व्हायोजर, व्होस्टोकहिरशिया, अमेरिकेची अवकाशयाने आहेत. सूर्य मालिकेतील किंवा त्या बाहेरील ग्रहगोलांचा व खगोल ज्योतींच्या अभ्यासातही अवकाशयान लागतेच. बराच काळ निरीक्षणासाठी किंवा अंतराळवीरांच्या दीर्घकालीन वास्तव्यासाठी अवकाश स्थानक या घटकाची निर्मिती अनिवार्य ठरते. या साऱ्यां मध्येच भारत फार झपाट्याने प्रगती करीत आहे हि आपल्यासाठी आनंदाची बाब आहे.

दक्षता रमेश पेडणेकर

S.Y.B.A.

प्लॅस्टिकमुक्त पर्यावरण

सकाळी उठल्या पासून ते रात्री झोपे पर्यंत एक वस्तू आपल्या बरोबर निःशब्दपणे वावरत असते. सणासुदीचे दिवस असो, भाजीपाला आणायचा असो, किराणा आणायचा असो किंवा हॉटेलमधून पार्सल आणायचा असो, दिवसाच्या प्रत्येक मिनिटाला आपली सोबत करत असते ती वस्तू म्हणजे प्लॅस्टिक. प्लॅस्टिक आपल्या सर्वांच्या आयुष्याचा घटक झाला आहे. प्लास्टिक ही अशी वस्तू आहे जीचा वापर आपण कळत नकळत सर्रास करत असतो. वजनाने हलकी आणि न गंजणाऱ्या गुणधर्मांमुळे प्लॅस्टिकला आपण आपल्या आयुष्यात विशेष महत्त्व दिले आहे. कमी किंमतीला उपलब्ध होणारी ही वस्तू शालेय क्षेत्रापासून ते मोठमोठ्या औद्योगिक क्षेत्रात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावत आहेत. एखादी वस्तू खराब होऊ नये किंवा जास्तीत जास्त दिवस टिकावी यासाठी प्लॅस्टिकच्या आवरणाचा वापर आपण दैनंदिन जीवनात करत आहोत.

परंतु हे दीर्घकाळ टिकणारे प्लॅस्टिक आपल्या पर्यावरणाला किती हानिकारक आहे हे आपण विसरून चाललो आहोत. अगदी भाजीवाला, फळवाला, किराणादुकान, खाद्यविक्रीदुकान, औषध आदी सर्वच ठिकाणी पातळ व कमी जाडीच्या प्लॅस्टिकचा वापर आपण इतका वाढवला कि पृथ्वीच्या पोटात तो न सामावणारा झाला. आजच्या घडीस प्लॅस्टिकचा वापर म्हणजे निसर्गाचा समतोल बिघडण्याचे मुख्य कारण ठरत आहे.

आपल्या दैनंदिन आयुष्यात अढळ स्थान पटकवलेल्या आणि भावी पिढीला घातक ठरणार्या प्लॅस्टिकला आपण आता हद्दपार करणे गरजेचे झाले आहे. प्लॅस्टिक हे अविघटनशील असल्याने त्याची दाहकता अधिक प्रकर्षाने आपल्याला जाणवेल, किंबहुना ति जाणवत आहे. प्लॅस्टिक हे माती, हवा, पाणीयाच्यातून प्रवेश करून थेट आपल्या रक्तात प्रवेश करून आपल्या शरीराला निष्क्रिय करीत आहे. कोणतेही व्यसन नसलेल्या व्यक्तींना आज कॅन्सरला सामोरे जावे लागत आहे. लहान मुलांना असंतुलित वातावरणात वावरताना विविध आजारांना तोंड द्यावे लागत आहे.

आज प्रगतीच्या महामार्गावर तुफान वेगानं घोडदौड करणाऱ्या आणि विज्ञान-तंत्र ज्ञानाच्या सहाय्याने नवनवी क्षितिजे ओलांडणाऱ्या माणसाचा हात निसर्गाच्या हातातून निसटू लागला आहे, जर वेळीच ही पकड पुन्हा सुरळीत केली नाही तर भविष्यात माणसाकडे कसलाच आधार नसेल,

विकासासाठी माणसाने पृथ्वीच्या पोटातील खनिजे ओरबाडली. हिरव्या गार झाडांचे छत्र नष्ट करून सिमेंट काँक्रीटची शहरे वसवली, हवेतील प्रदूषणाची पातळी कमालीची वाढवून ठेवली आणि पर्यावरणाचे निसर्गाचे चक्र बिघडून ठेवले. ही वसुंधरा त्यावरील अवघी सृष्टीही आपली मालमत्ता नाही तर ती पुढच्या पिढीची ठेव आहे आणि तिची किमान जपणूक करणे हे आपलं कर्तव्य आहे.

प्लॅस्टिकचा वापर टाळून आपण बिघडलेले पर्यावरणीय संतुलन पुन्हा सावरू शकतो. प्लॅस्टिकचा वापर टाळून आपण मानवहानी आणि पर्यावरण हानी टाळू शकतो. हे तेव्हा शक्य आहे जेव्हा आपण आपल्या प्रत्येकाच्या आयुष्यातून प्लॅस्टिक हद्द पार करू.

गौरी मोहिते

F.Y.B.Com.

पुस्तकाचे महत्व

मनुष्य हा एक सामाजिक प्राणी आहे आणि तो समाजात राहतो. त्यामुळे त्याला समाजात राहण्यासाठी बऱ्याच गोष्टी माहित असणे आवश्यक आहे. मानवाला सर्व प्रकारचे ज्ञान हे पुस्तकातून मिळते.

पुस्तके ही प्रत्येक व्यक्तीसाठी खूप महत्त्वाची असतात. कारण पुस्तके ही ज्ञानाचा समुद्र आहेत जी आपल्याला ज्ञान देतात. पुस्तके ही एखाद्या व्यक्तीचे चरित्र निर्माण करायला मदत करतात. म्हणून पुस्तकांना मानवाचे खरे मित्र देखील म्हटले जाते. कारण पुस्तकेही नेहमीच माणसाला योग्य मार्गदर्शन करतात आणि योग्य दिशा दाखवतात. पुस्तके वाचल्याने केवळ एखाद्या व्यक्तीचे ज्ञान वाढत नाही तर वाचन हे एक मनोरंजनाचे साधन देखील आहे.

पूर्वीच्या काळी कोणत्याही विषयाचे ज्ञान मिळवायचे असेल तर गुरूकडून ज्ञान प्राप्त केले जात असे. परंतु आता सर्व गोष्टींचे ज्ञान हे पुस्तकांमधून प्राप्त होते. त्यामुळे माणसाचा सामाजिक आणि मानसिक विकास होतो.

पुस्तके ही प्रेरणेचे भंडार आहे. कारण ती वाचून आपल्याला जीवनात चांगले कार्य करण्याची प्रेरणा मिळते. आपले विचार आणि भावना दुसऱ्यांपर्यंत पोहचवण्याचा सर्वात उत्तम मार्ग म्हणजे पुस्तके होय. प्राचीन काळात पुस्तके छापण्याची सुविधा नसल्यामुळे सर्व पुस्तकेही हस्तलिखित असायची तसेच पुस्तके ही सहज मिळू शकत नव्हती. कारण त्यावेळी पुस्तकाचे मुद्रण करायला विविध साधने उपलब्ध नव्हती.

त्याकाळी लेखक कोणतेही ज्ञान हे पेनाचे साहाय्याने कागदावर लिहायचे. प्राचीन काळी तांबे आणि भोजपत्राचा वापर केला जात असे. त्यावेळी पुस्तकेही कमी प्रमाणात लिहिली जात असत. ज्ञानाची देवाण-घेवाण ही मुख्यतः बोलण्यातून आणि लक्षात ठेवण्याद्वारे होत असे.

आजच्या काळात अनेक लेखकांची पुस्तके ही प्रत्येक विषयावर उपलब्ध आहेत. या पुस्तकांमध्ये भाषेचे बंधन नाही. त्यामुळे सध्याची पुस्तके ही हिंदी, इंग्रजी, मराठी, उर्दू अशा अनेक भाषांमध्ये विकसित आहेत. परंतु आजच्या आधुनिक काळात छापखाने विकसित झाल्यामुळे अन्य प्रकारच्या पुस्तकांची निर्मिती होऊ लागली. तसेच विविध पुस्तके ही सहजपणे उपलब्ध होऊ लागली. आता प्रत्येक विषयाची पुस्तके माहिती मिळवण्यासाठी विविध भाषेतील पुस्तके प्रकाशित झाली आहेत.

कोणत्याही प्रकारचे पुस्तक लिहिणाऱ्या व्यक्तीला लेखक म्हटले जाते . पुस्तक हे लेखकाची कल्पनाशक्ती, भावना आणि ज्ञान प्रतिबिंबित करते. पुस्तकाच्या माध्यमातून लेखक ज्ञानाचा प्रकाश पसरवतात. पुस्तक लिहिणारे लेखकसुद्धा हे जग सोडून जातात. पण पुस्तक मात्र कायम राहते. पुस्तक हे कोणत्याही लेखकाचे कार्य आणि नाव उज्ज्वल करते.

आजचे इंटरनेटचे युग आहे कोणत्याही विषयाबद्दल माहिती मिळवण्यासाठी इंटरनेटवर जाऊन शोधणे ही एक सामान्य पद्धत आहे. इंटरनेट हा ज्ञान प्राप्त करण्याचा एक सोपा मार्ग आहे. परंतु पुस्तकांचे महत्त्व आजही कायम आहे. कारण आजही शाळेमध्ये पुस्तकाच्या माध्यमातून शिकवले जाते. आज कुठूनही पुस्तके खरेदी करू शकतो.

पुस्तके ही चारित्र्य निर्माण करण्याचे एक उत्तम साधना आहे. पुस्तकातून देशातील ऐक्याचा धडा शिकवता येतो. तसेच पुस्तकाद्वारे आपल्याला नवीन प्रेरणा व दिशा मिळते. एकूणच पुस्तके ही ज्ञानाची वाहणारी गंगा आहे. जी कधीच थांबणार नाही. परंतु अशी काही पुस्तके आहेत जी आपल्याला चुकीच्या मार्गाने मार्गदर्शन करतात. म्हणून आपण अशी पुस्तके वाचणे टाळावे आणि नेहमी माहितीपूर्ण आणि प्रेरणादायक पुस्तके वाचली पाहिजेत. जर आपल्या जवळ पैसे नसतील तर जवळच्या ग्रंथालयात अभ्यास करू शकतो. सरकारी शाळेतसुद्धा पुस्तके ही विनामूल्य उपलब्ध आहेत. ज्ञान प्राप्त करणे हा एक चांगला आणि सोपा व स्वस्त मार्ग आहे.

निधी राक्षीकर
ग्रंथपाल

भारत : एकतेची खोलमुळे

भारत हा विविधतेने नटलेला देश आहे. हा भौगोलिक, सामाजिक, सांस्कृतिक भाषिक दृष्ट्या वैविध्यपूर्ण आहे. आपला देश हा डोंगर दऱ्या, खोऱ्या, नद्या पर्वत यापासून समृद्ध आहे. “विविधता” हे आपल्या देशाचे वैशिष्ट्य आहे, भारतीय लोकांची भाषा खाण - पान, राहणीमान, रूढी, परंपरा, धर्म वेगवेगळा आहे. तरीही नानाविध लोकांच्या मनात एकमेकांच्या संस्कृतीविषयी खाणपाना विषयी, धर्माविषयी आपुलकीची भावना आहे, आणि हेच कारण आहे कि संपूर्ण जगभरात भारताची स्वतःची विशिष्ट ओळख आहे.

विविधतेतून एकतेच तत्व भारताने संपूर्ण जगाला प्रत्येकवेळी दाखवले आहे. येथील लोक कोणत्याही धर्माचे पंथाचे रूढींचे असो, परंतु ते प्रथम आणि अंतिम फक्त भारतीय आहेत. विविध संस्कृती, धर्म आणि समाज याचा उत्तम संगम म्हणजे भारत आहे. भारत विविध धर्म संप्रदाय आणि विचार या गटाच्या अद्भुत संगमांचे प्रतिनिधित्व करतो. प्रत्येक जण एकमेकांच्या संस्कृतींचा, भावनांचा आदर करीत असतो.

भाषेचा जर विचार केला तर भारतात प्रत्येक मैलांवर भाषा बदलते. असंख्य भाषिक भारतात वास्तव्य करतात, भाषा जरी वेगवेगळी असली तरी भावना एकच आहे. भारतातील सर्व प्रांत एकाच केंद्रीय अधिकाराखाली आहेत. संपूर्ण देशामध्ये एक संविधान, एक कायदा, एक राष्ट्रीय ध्वज, एक राष्ट्रगीत आहे. भाषा, संस्कृति, रूढी या जरी वेगळ्या असल्या तरी प्रत्येकाचे देशावरील प्रेमसारखंच आहे. संकटसमयी भारतीय एकजुटीने लढतात. कोणताही दुजाभाव केला जात नाही. सप्तसुरांनी नटलेल्या भारतात एकजुटीचे तत्व खोलवर रुजलेले आहे याची प्रचिती येते.

मी भारतीय आहे आणि याचा मला सार्थ अभिमान आहे. मी देशाची अखंडता आणि सुरक्षितता टिकवण्यासाठी तत्पर राहीन.

शून्य की खोज हूँ|

तक्षशिला का निर्माण हूँ|

विविधता मे एकता की सर्वस्व मे पहचान हूँ|

मै भारत महान हूँ|

Dolly Naidu

F.Y.B.A.

हास्याचा पूल "पु.लं"

पु.लं दोन अक्षर असलेला हा एक शब्दच मराठी भाषेची श्रीमंती कळायला पुरेसा आहे. अवघ्या मराठी मनांवर आनंदाची उधळण करणारा एक आनंदयात्री. पुरुषोत्तम लक्ष्मण देशपांडे (पु.लं) एक उत्तम लेखक, नट, नाटककार, कथाकार होतेच परंतु यांचे मराठी भाषेवर विलक्षण प्रभुत्व होते. तसेच विनोदी लेखन साहित्याचे बादशहा, संगीताची उत्तम जाण असलेले अन् वक्तृत्व गुणांची खाण होते.

श्रीपाद कृष्ण कोल्हटकरांपासून प्रल्हाद केशव अत्र्यांपर्यंत चालत आलेली विनोदाची परंपरा पु.लं नी पुढे नेली व अधिक तरल व आधुनिक बनवली.

वयाच्या अवघ्या ५ व्या वर्षी आजोबांनी लिहिलेले छोटेसे भाषण त्यांनी हावभाव करून सादर केले आणि त्या क्षणापासून त्यांच्यामध्ये वक्तृत्वाची आवड निर्माण झाली.

१२व्या वर्षापासून त्यांनी स्वतः भाषणे लिहिण्यास सुरुवात केली, ते स्वतः देखील सादर करत.

"पोटापाण्याचा उद्योग तुम्हाला जगवेल पण कलेशी जमलेली मैत्री तुम्ही का जगायचं सांगून जाईल" हे पु.लं च वाक्य मनावर अधिराज्य गाजवतं. पु.लं अष्टपैलू होते असे म्हणतात, पण पुलंना किती पैलू होते हे आजही कोणी सांगू शकत नाही.

'कलेला कुरुपतेचं वावडं' या प्रसिद्ध लेखातून त्यांनी म्हंटले होते "मला विनोदकार म्हंटलेले आवडत नाही. मी विनोदाचा कारखाना उघडलेला नाही. मला जसं लिहायला आवडतं तस मी लिहितो. वाचक हसले म्हणजे मला आनंद होतो, परंतु त्यांना विनोदातील कारूण्याचं दर्शन घडतं तेव्हा मला खरं समाधान मिळतं" खरंच पु.लं सारखे व्यक्तिमत्त्व कुठेही नाही.

शेवटी कायतर, आयुष्यात जगणं आणायचं असेल तर पु.लं च एकतरी पुस्तक, नाटक, संगीत ऐकावं, अनुभवावं. दुःखाचे अश्रू तर सगळेच देतात, हसरे अश्रू देणारे क्वचित असतात, त्यातील एक म्हणजे पु.लं. पु.लं जरी १२ जून २००० लाहे जग सोडून गेले असले तरी त्याचं अस्तित्व आजही मराठी मनात टिकून आहे.

उत्कृष्ट लिखाण म्हणजे पु.लं,

कधी ही नविसरता येणारे साहित्यीक म्हणजे पु.लं...

प्राची अ चोरगे.

S.Y.B.A./5009

ऑनलाइन शिक्षण काळाची गरज

शिक्षण हि आपल्या जीवनाची मूलभूत गरज आहे. देशातील प्रत्येक नागरिकाला गुणवत्तायुक्त शिक्षण मिळणे हा त्याचा मूलभूत अधिकार आहे. कारण चांगल्या शिक्षणाच्या बळावरच योग्य करिअर निवडले जाऊ शकते. कोणत्याही देशाला विकसित करण्यासाठी शिक्षणाचे महत्त्व भरपूर आहे.

आपल्या देशात अनेक वर्षांपासून वेगवेगळ्या पद्धतीने शिक्षण दिले जात आहे. परंतु देशाच्या स्वातंत्र्यानंतर भारतीय शिक्षण क्षेत्रात क्रांतिकारी बदल घडून आले. देशातील परंपरागत शिक्षणाने आधुनिक रूप घेतले. वर्तमान काळात ई-एज्युकेशन अर्थात ऑनलाइन शिक्षण भारतासह जगभरात लोकप्रिय झाले आहे. ऑनलाइन शिक्षण हि एक अशी शिक्षण प्रणाली आहे, ज्यात शिक्षक इंटरनेटचा वापर करून देशातील किंवा जगभरातील कोणत्याही कोपऱ्यात असलेल्या विद्यार्थ्यांना शिकवू शकतात.

आज जगभरात पसरलेली महामारी कोविड-१९ मुळे अनेक समस्यांना सामोरे जावे लागत आहे. लॉकडाऊन आणि कर्फ्यूमुळे घराबाहेर निघून शिक्षण प्राप्त करणे कठीण झाले आहे. अशा काळात देशातील विविध शाळांमधील शिक्षकांनी ऑनलाईन माध्यमांतून विद्यार्थ्यांना शिकवणे सुरू केले. स्काय, व्हाट्सअप इत्यादी प्रसिद्ध व्हिडिओ मोबाईल ॲप आहेत त्यांच्या मदतीने ऑनलाईन शिक्षण दिले जाते. या माध्यमांतून विद्यार्थी आपापल्या घरी बसून लॅपटॉप किंवा मोबाईलच्या सहाय्याने शिक्षण मिळवू शकतात. ऑनलाइन शिक्षणाला आधुनिक शिक्षणाचे नवीन स्वरूप म्हटले जाते. ज्यात विद्यार्थ्यांना लांब प्रवास करून शाळेत फळयासमोर बसण्याऐवजी घरबसल्या लॅपटॉप वरूनच शिक्षकांशी संपर्क करता येतो या शिक्षणासाठी आवश्यकता एवढीच आहे की विद्यार्थ्यांकडे चांगले इंटरनेट कनेक्शन आणि मोबाईल, कॉम्प्युटर अथवा लॅपटॉप असायला हवेत. आज शाळा कॉलेज तसेच स्पर्धापरीक्षांची तयारी करणारे विद्यार्थी कोचिंगसाठी घराबाहेर न जाता घरीच राहून निश्चितपणे शिक्षण घेत आहे. या शिक्षणामुळे दूर शाळा असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना लागणारा प्रवासाचा खर्च आणि वेळ वाचतो. विदेशात शिक्षणाची इच्छा असूनही आर्थिक परिस्थिती ठीक नसणाऱ्या विद्यार्थ्यांना या शिक्षणाचा फायदा झाला आहे. परंतु असे म्हटले जाते की कोणत्याही नाण्याच्या दोन बाजू असतात. ऑनलाईन शिक्षणाचे देखील तसेच आहे जसे एकीकडे याचे फायदे आहेत त्याच प्रमाणे अनेक

दुष्परिणाम देखील आहेत. आपल्या देशात अजूनही अनेक खेडेगावात चांगले इंटरनेट कनेक्शन, मोबाईल, कॉम्प्युटर अथवा लॅपटॉप उपलब्ध नाही आहे व ज्या लहान शहरांमध्ये इंटरनेट आहे तेथे त्याची गुणवत्ता फार चांगली नाही. ऑनलाईन शिक्षणासाठी योग्य नेटवर्कची आवश्यकता असते. ग्रामीण भागात नेटवर्क नसल्याने आवाज ऐकू न येणे किंवा व्हिडिओ अडकणे या समस्यांना सामोरे जावे लागते.

ऑनलाईन शिक्षणात विद्यार्थ्यांमध्ये शिस्तीची कमतरता निर्माण होते. आधी शाळेत गेल्यावर शिक्षेच्या भयाने विद्यार्थी लक्ष देऊन शिक्षकांचे शिकवणे ऐकत असत. परंतु ऑनलाईन शिक्षणात विद्यार्थी काय करत आहेत हे शिक्षकांना दिसत नाही त्यामुळे विद्यार्थी बेशिस्त होतात आणि कित्येकदा ऑनलाईन शिक्षणाला गांभीर्याने घेत नाहीत.

व्यवहारीक अनुभव आणि प्रात्यक्षिके ही शिक्षक शिक्षणाच्या दृष्टीने खूप महत्त्वाची आहे. ऑनलाईन शिक्षणात जास्त करून प्रात्यक्षिकांचा अभाव दिसून येतो या शिक्षणात ॲनिमेटेड व्हिडिओचा उपयोग केला जातो. शाळेत विद्यार्थी भौतिक वस्तूंचे निरीक्षण करून अभ्यास करतात. परंतु ऑनलाईन शिक्षणात प्रत्यक्षता अभ्यासाविषयी आवड निर्माण होण्याची कमतरता भासते. यामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये उत्साह निर्माण होत नाही. याशिवाय तासन तास मोबाईल अथवा लॅपटॉप स्क्रीनसमोर बसून विद्यार्थ्यांना मानसिक आणि शारीरिक त्रास निर्माण व्हायला लागतात. डोकेदुखी, डोळ्यांची आग होणे व थकवा येणे यासारख्या शारीरिक समस्या चिडचिडेपणा यासारख्या मानसिक समस्या निर्माण होतात.

ऑनलाईन शिक्षणाचे तोटे बघता फायदे दुर्लक्षित करून चालणार नाही. या आधुनिक ऑनलाईन शिक्षणपद्धतीचा किती फायदा करून घ्यायचा हे प्रत्येकाने ज्याचे त्याचे ठरवणे गरजेचे आहे.

Diksha Gaikwad

S.Y.B.A.

जैव अजैवं विविधता

आपल्या पृथ्वीवरच्या ह्या जगात सगळी माणसे एकाच रंगाची, एकाच उंचीची आणि एकाच तोंडवळ्याची असती; किंवा सगळी झाडे एकाच रंगाची, एकाच प्रकारची, एकाच आकाराची असती, तर कसे वाटले असते? तर हे जग आपल्याला एकसंधी, एकसूरी किंवा नीरस वाटले असते. प्रत्यक्षात मात्र हे आपले जग नाना प्रकारच्या वैविध्यांनी नटलेले असते. आपल्या अवती भोवतीच्या परिसरात वेगवेगळ्या प्रकारची माती, अनेक तऱ्हेचे दगड धोंडे, छोटे-मोठे झरे, ओढे, नाले, तळी, सरोवरे, छोट्या मोठ्या नद्या हे तऱ्हेतऱ्हेचे जलस्त्रोत, उथळ खोल खाड्या, निरनिराळे समुद्र, लहान मोठ्या टेकड्या, डोंगर, पर्वत, दलदली, हिमाच्छादित पर्वत, बर्फाळ ध्रुवप्रदेश, रेटाड वाळवंटे अशा कितीतरी वैविध्यपूर्ण गोष्टी दिसतात. हे सारे आपल्या जगातले 'अजैव' घटक होत. यांतील प्रत्येक घटक हा स्थळ-काळानुरूप निरनिराळ्या रंगाचा आणि वेगवेगळ्या रूपांचा असतो. जगात सर्वत्र एकाच रंगाची आणि एकाच पोतीची माती जशी नसते किंवा एकासारखे एक डोंगरपर्वत नसतात. जगातले जलस्त्रोतही एका तऱ्हेचे नसतात. एकूण सर्वच अजैव घटकांच्या आकारांत व प्रकारांत खूप मोठे वैविध्य असते आणि हे वैविध्यच धरतीला आणि धरतीवरच्या निसर्गाला सौंदर्य प्रदान करीत असते, म्हणून आपण असे मानतो की नैसर्गिक वैविध्य हेच आपल्या पृथ्वीवरील अजैवसृष्टीचे सगळ्यात मोठे वैशिष्ट्य आहे.

या अजैवघटकांसोबत पृथ्वीवर एक विशाल जैव जगतही नांदते. अजैवघटकाप्रमाणेच हे जैव घटकांनाही विविधतेचे तत्व लागू पडते. सृष्टीतले सूक्ष्म अति सूक्ष्म असे जिवाणू-विषाणू निरनिराळ्या पान-वनस्पती, जमीनीवर उगवणारी गवते झुडपे, लता-वेली आणि छोटे मोठे वृक्ष ह्या सान्या वनसंपदेत खूप विविधता असते. तसेच सूक्ष्मप्राणी जीव, झिंगे, खेकडे, किडे-मुंग्या, मासे, बेडूक, साप-सरडे पक्षी व सस्तनप्राणी यांच्या मध्येही मोठे वैविध्य दिसून येते. पृथ्वीवरील सर्व वनस्पतींच्या, प्राण्यांच्या आणि माणसांच्या जगण्याच्या एकूण प्रक्रियेत निसर्गातील आणि पर्यावरणातील तत्वांशी होणाऱ्या त्यांच्या आंतरक्रिया महत्त्वाच्या असतात. या आंतरक्रियांमध्ये निसर्गातील कैक तत्वांशी जुळवून घेऊन जगण्यासाठी आवश्यक असे शारीरिक बदल त्यांच्यात होत जातात. सातत्याने होणाऱ्या अशा शारीरिक बदलांमुळे वनस्पतींतील किंवा प्राणीमात्रातील व्यक्ती निहाय, वर्ग निहाय आणि प्रजाति निहाय वैविध्य ही वाढत जाते. चार्ल्स डार्विनच्या उत्क्रांतीवादात नमूद असणारे 'जो समर्थ असेल, तोच

टिकेल” हे तत्वही इथे महत्त्वाची भूमिका बजावते. उदाहरणार्थ, समजा काही प्राणिमात्र एखाद्या दुरस्थ बेटावर प्रदीर्घ काळ अडकून पडले तर काळाच्या ओघात त्यांचे काय होईल? त्यांतले शिकारी प्राणी हे छोट्या आणि मध्यम आकारांच्या प्राण्यांना भक्ष्य बनवतील. काही काळाने छोटे प्राणी हे स्व संरक्षणार्थ जमिनीत बिळे करून राहायला शिकतील आणि मध्यम आकारांचे प्राणी झाडांवर चढून वर राहू लागतील. परिणामी शिकारी प्राण्यांची उपासमार होऊन त्यांची संख्या कमी होत जाईल. त्यांच्या काही प्रजाती नाम शेष ही होतील. मोठे शाकाहारी प्राणी जमिनीवर उगवणाऱ्या छोट्या आकारांच्या वनस्पती खाऊन भुक्क भागवतील. काळाच्या ओघात त्यांतील काही वनस्पतींवर तीक्ष्ण काटे तयार होऊन त्या कुणालाच खाता येणार नाही.

इतर छोट्या वनस्पती ह्या प्राण्यांच्या भक्ष्य स्थानी पडल्यामुळे त्यांची संख्या कमी होईल. त्यांतल्या काही नाम शेष ही होतील. मग प्राण्यांची उपासमार सुरू होईल. त्यामुळे काही प्राणी उंच झाडांवरील पालवी खाऊन जगण्याचे प्रयत्न सुरू करतील. मागील पायांवर उभे राहून, माना उंच करून उंचावरचा झाडपाला मिळवण्याचे प्रयत्न ते सातत्याने करतील. मग काही पिढ्यांच्या अंतराने जिराफासारख्या जन्मतःच उंच माना असणाऱ्या प्राणी – प्रजाती जन्माला येतील.

परंतु पृथ्वीवरील सर्व जीवांच्या उत्क्रांतीची प्रक्रियाही अशाच पद्धतींनी होत गेलेली आहे. या उत्क्रांतीद्वारेच या जगात वनस्पतींच्या आणि प्राण्यांच्या नवनव्या प्रजाती निर्माण होत गेल्या आणि या साऱ्या प्रजातींमध्ये रूप, रंग, आकारांची विविधता मोठ्या प्रमाणात विकसित होत गेली. असामान्य विविधता हे पृथ्वीवरच्या जैव आणि अजैव घटकांचे सर्वात मोठे वैशिष्ट्य आहे. ही विविधता आपण जपली पाहिजे.

Trupti Gaikwad

S.Y.B.Com.-B

कृतज्ञता

कृतज्ञता हे मानवी स्वभावाचे एक अंग आहे. किंबहुना ते असायलाच हवे. त्यावरून तो किती सुसंस्कृत आहे हे दिसून येते. तो एक महत्त्वाचा संस्कार आहे. काही जणांकडे तो उपजत असतो. काही जणांकडे तो डोळसपणे आपल्या आजूबाजूला, समाजाकडे पाहिल्याने येतो. त्यासाठी माणसाने सामाजिक भान ठेवायला हवे. कृतज्ञता संस्काराचे मूळस्तोत्र आहे. स्वतःच्या कुटुंबातील मोठ्या माणसांकडे तो असणे गरजेचे आहे. मुल साधारणता पाच ते बारा या वयात संस्कार क्षम व अनुकरणक्षम असते. या वयात मुलांवर संस्कार पटकन होतात व ते आयुष्य भर टिकतात.

कृतज्ञता अनेक प्रकारची असते. ती कुटुंबाशी असते, नातलगांशी असते. सगळ्यात महत्त्वाची म्हणजे ती समाजाशी आणि देशाशी असते. कुटुंबातील मोठ्यांकडे ती असेल तर ती आपोआपच अंगिकारली जाते. कृतज्ञता आपल्या आयुष्यातच भाग आहे हे मनावर न कळत बिंबले जाते. सामाजिक कृतज्ञतेचे दुसरे नाव सामाजिक बांधिलकी. ती अनेक प्रकारची असते ती आर्थिक असते, शैक्षणिक असते, सेवाभावी असते. जो तो आपापल्या ऐपतीप्रमाणे, कुवतीप्रमाणे कृतज्ञता व्यक्त करतो.

कर्मवीर भाऊराव पाटलांनी रयत शिक्षण संस्था काढली ती गोरगरिबांच्या कल्याणासाठी ते सुद्धा शिक्षणापासून वंचित राहू नयेत. समाजात पुढे या हेतूने धोंडो केशव कर्वे यांनी महिला शिक्षणासाठी संस्था काढली, त्यासाठी प्रचंड कष्ट उपसले, देणग्यासाठी गावोगावी हिंडले. संस्था नीगुतीने वाढवली. ते सगळे घरी झालेल्या कृतज्ञतेच्या संस्कारामुळेच इतकेच नव्हे तर अण्णांवर आणखी एक संस्कार झाला होता त्यामुळेच समाज्याबद्दल कृतज्ञता म्हणून काढलेली संस्था आणखी वाढावी म्हणून ठाकरसीकडे सुपूर्द केली कोणता ही स्वार्थ बाळगला नाही.

आणखी एक कृतज्ञता म्हणजे समाजसेवा. अश्याच एका कौटुंबिक कृतज्ञतेचं जिवंत उदाहरण म्हणजे आमटे कुटुंबीय त्यांची कृतज्ञता म्हणजे नुसतीच कौटुंबिक नव्हे तर अनुवंशिक आहे. नाहीतर व्यवसायाने मालगुजार असणाऱ्या श्रीमंतीत वाढलेला एक तरुण कुष्ठरोगात खितपत पडलेला माणूस पाहतो काय, त्याबद्दल घृणा येते काय आणि नंतर विचार करतो की आपल्याच घरात असा रोगी असता तर आपण काय केले असते. त्याला वाऱ्यावर सोडले असते? या एकाच विचाराने ऐहिक सुखे झुगारून त्यांच्यासाठी आनंदवन उभारतो, फुलवतो. सुरुवातीला एकट्यानेच नंतर इतरांच्या सोबतीने म्हणूनच

ते म्हणत “साथ सोबत हवी कशाला मी तर आहे माझ्या सोबती एकटाच चालत”. प्रकाश, विकास आमटे आणि त्यांची मुले हि संस्था पुढे चालवत आहेत. ही मंडळी तरी शिकली सवरलेली होती. पण गाडगेबाबा तर अशिक्षित होते . तेही समाजासाठी कृतज्ञ होते. म्हणून ठिकठिकाणी धर्मशाळा काढल्या. सामाजिक बांधिलकीचे भान जेवढे गाडगेबाबांना होते तेवढे भल्याभल्या सुशिक्षितांना नसते. गाडगेबाबांनी याचबरोबर समाजाला स्वच्छता शिकविली. समाजातल्या अंधश्रद्धेवर कडाडून हल्ला चढवला.

देशाशी असलेल्या कृतज्ञतेमुळे लोकं सैन्यात भरती होतात. देशाप्रती आपली कृतज्ञता सेवाभावी व्यक्त करतात.

ही झाली कृतज्ञतेची मोजकी उदाहरणे पण अशी कितीतरी माणसे जी प्रसिद्धी परान्मुख आहेत व आपले कार्य अविरत चालू ठेवत आहेत त्यांना प्रसिद्धीची हाव नाही. अशी माणसे आहेत म्हणून त्यांच्या कर्तृत्वावर समाज खंबीर उभा आहे.

कौटुंबिक संस्काराचे भाग कुटुंबाच्या प्रत्येक व्यक्तीला असायला हवे. ज्या पालकांनी आपल्याला वाढवले. मार्गी लावले त्यांच्याबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करणे आपले कर्तव्य आहे. त्यांनी खस्ता खाऊन, प्रसंगी कर्ज काढून आपल्याला शिकवलं, आपल्या पायावर उभं केलं. त्याकरिता त्यांच्या कृतज्ञतेची परतफेड करण आपले जबाबदारी आहे. अर्थात हे होण्यासाठी आपल्यावर तसे संस्कार व्हायला हवेत. त्यासाठी कुटुंब संस्था मजबूत हवी आणि जोपर्यंत कुटुंब संस्था मजबूत आहे तोपर्यंत कुटुंबाचे संस्कार आपल्यावर होत राहतील आणि कुठेतरी त्यांच्या माध्यमातून आपण परोपकार करत राहू हे नक्की.

Kastura S. Sanas

F.Y.B.A.

अनाथांची माय

लोकांसाठी जगले की संपूर्ण जीवनाचे सोने होते. माया, प्रेम दिले की परत माया आणि प्रेमच मिळते याची शिकवण सिंधुताई सपकाळ यांनी आपल्या जगण्यातून दिली आहे. अनाथ म्हणून हिंडणाऱ्या मुलांवर मायेचा पदर घालणाऱ्या सिंधुताई त्या अनाथांची माय झाल्या आहेत. सिंधुताई सपकाळ यांचा जन्म वर्धा जिल्ह्यातील पिंपरी मेघे येथे १४ नोव्हेंबर १९४७ रोजी झाला. नको असताना मुलगी झाली म्हणून तिथे नाव चिंधी ठेवले. त्यांचे वडील अभिमन्यू साठे गुरे राखायचे काम करायचे. गाव लहान असल्याने तेथे सुविधांचा अभाव होता. घरची गुरे राखायला म्हणून रोज सकाळी बाहेर पाठवायचे आणि त्या शाळेत जाऊन बसायच्या. मुळच्या बुद्धिमान असल्या तरी जेमतेम मराठी शाळेत चौथीपर्यंत शिकता आले. त्यांचा विवाह वयाच्या नवव्या वर्षी श्रीहरी सपकाळ यांच्याशी झाला. घरी प्रचंड सासुरवास होता. १८ व्या वयापर्यंत माईची तीन बाळंतपण झाली त्या चौथ्यावेळी गर्भवती असताना त्यांनी त्यांच्या आयुष्यातला पहिला संघर्ष केला. तेव्हा गुरे राखणे हाच व्यवसाय असायचा गुरेही असंख्य असायची. शेण काढता काढता बायकांचे कंबरडे मोडायचे, पण त्याबद्दल कोणतीही मजुरी मिळायची नाही. रस्त्यावर मुरूम फोडणाऱ्यांना मजुरी पण शेण काढणाऱ्यांना मजुरी नाही. या शेणाचा लिलाव करायचे. इथे सिंधुताईंनी बंड पुकारले आणि लढा सुरू केला त्यावेळी या लिलावात ज्यांना हप्ता मिळायचा, त्यांच्या हप्त्यावर गदा आली. त्या हा लढा जिंकल्या पण त्यांना या लढ्याची जबर किंमत चुकवावी लागली. या लढ्यामुळे दुखावलेल्या दमडाजीच्या, सिंधुताईंच्या नवऱ्याच्या मनात त्यांच्या चारित्र्याबद्दल संशय निर्माण केला. त्यामुळे पूर्ण दिवस भरलेल्या ताईंना त्याने बेदम मारून घराबाहेर काढले. तशाच अर्धमेल्या अवस्थेत त्यांना गोठ्यात आणून टाकले. त्या अवस्थेत त्यांची कन्या जन्माला आली. नवऱ्याने हाकलल्यानंतर गावकऱ्यांनीही हाकलेले. माराने अर्धमेल्या झालेल्या सिंधुताई माहेरी आल्या, पण सख्ख्या आईनेही पाठ फिरवली. परभणी-नांदेड मनमाड रेल्वे स्टेशनांवर सिंधुताई भिक मागत हिंडायच्या. चतकोर भाकर, उष्टावलेले एखादे फळ हाती लागेल, म्हणून रात्रभर रेल्वे रुळाच्या कडेला फिरायच्या. एकदा जळगाव जिल्ह्यातील पिंपराळा स्टेशनवर त्यांनी आत्महत्येचा प्रयत्नही केला. पण लहान मुलीचा जीव घेतला तर पाप लागेल म्हणून मागे फिरल्या. मग पुन्हा भीक मागत पोट भरणे सुरू झाले. सिंधुताई दिवसभर भीक मागत लेकराची भूक भागवत. स्मशानात झोपत. या दरम्यान

सिंधुताईनी समाजातील गरीब, कष्टकरी मुलामुलींची हालाखीची परिस्थिती पाहिली. मुळातच कनवाळ असलेल्या ताईनी या अनाथ मुलांना आधार देण्याची सुरुवात केली. त्यातून दहा हजार अनाथांची माय झाल्या. आपल्या भाषणात सिंधुताई सपकाळ म्हणतात पोटाची भूक आणि माझी लेकरे हे सारं आठवायला लागलं. कुठून कुठपर्यंत आले, मला बराच संघर्ष करावा लागला पण या संघर्षाने मला शिकवले. मी कधीही स्वतःसाठी जगले नाही. मी कधीही कल्पना केली नव्हती की मी इथपर्यंत पोहोचेल. पोटची मुलगी माझी प्रेरणा होती. एवढी भूक लागायची कि रस्त्यावरचे दगड चावून खावेसे वाटायचे. तेव्हा माझ्याप्रमाणेच अवतीभवती अनेक भुकेलेली अनाथ मुले असल्याचे लक्षात यायचे. त्यांना मी घासातला घास दिला अन माईचा प्रपंच सुरू झाला. आणि मी हजारो अनाथांची माय झाले. माझ्या लेकरांमुळेच मी जगू शकले.

२० वर्षांचे वय आणि हातात दहा दिवसांचे बाळ असताना बेघर झाले. या काळात भीक मागितली. रेल्वेत राहिले. रात्री भीती वाटली कि स्मशानात जाऊन राहायचे हे माझ्यासाठी सर्वात सुरक्षित ठिकाण होते. या काळात सगळ्या जगाचा फार राग आला होता. माझ्या वडिलांना रडत बसलेले कधीही आवडायचे नाही. ते नेहमी म्हणायचे, लढायला शिका, रडत बसू नका. अंगावर संकटे कोसळली तर त्यावर पाय देऊन उभे राहा. एका रात्रीची वाट पहा, उद्याचा दिवस तुमचा आहे. तीच ऊर्जा माझ्यामध्ये निर्माण झाली.

सिंधुताईनी अनाथ मुलांच्या संगोपनासाठी विविध संस्था सुरू केल्या. अनाथ आणि बेवारस मुलांना आधार दिला. येथे लहान मुलांना सर्व शिक्षण दिले जाते, त्यांना कपडे अन्य सुविधा त्यांची उपलब्धता संस्थेकडून केली जाते. शिक्षण पूर्ण झाल्यावर येथील मुले आर्थिक दृष्ट्या स्वावलंबी होतील यासाठीही मार्गदर्शन दिले जाते. आर्थिकदृष्ट्या स्वयंपूर्ण झाल्यावर या युवकयुवतींना योग्य जोडीदार शोधून देणे आणि त्यांच्या विवाहाचे आयोजन करणे हे कार्य ही संस्थेकडून केले जाते. अशी सुमारे १०५० मुले या संस्थेत राहिलेली आहेत. अशा संघर्षमय प्रवासात सिंधुताई सपकाळ यांना पद्मश्री पुरस्कार मिळाला असून त्यांना अनेक पुरस्कारांनीही नावाजण्यात आले आहे. पद्मश्री या नागरी पुरस्काराने सन्मानित असताना सिंधुताईनी संघर्ष करता करता अलौकिक कार्य करून समाजापुढे आदर्श निर्माण केला आहे.

भावना भिरूड

S.Y.B.Com. - A

कवी कुसुमाग्रज..

आपल्या आयुष्याच्या प्रवासात तारुण्य नावाचं एक वळण असतं.या वळणावर प्रत्येकास प्रेमाची,मायेची,आपुलकीची तसेच प्रेरणेची देखील गरज असते.माझ्या या तारुण्याच्या वळणावर मी देखील ह्या गोष्टींचा उपभोग घेत आहे. ह्या सर्व गोष्टींसाठी मला आधार लाभत आहे तोकुसुमाग्रजांचा म्हणजेच त्यांच्या कवितांचा.

माझ्या मराठी मातीचा लावा ललाटास टिळा,

हिच्या संगे जागतील दऱ्या खोऱ्यातील शिळा..अशी मराठी भाषेची थोरवी गाणारे ज्येष्ठ कविवर्य,ज्ञानपीठ पुरस्कार विजेते महान साहित्यिक वि.वा.शिरवाडकर म्हणजेच कुसुमाग्रज.

कुसुमाग्रजांच्या कविता म्हणजे माझ्या तारुण्याच्या वळणावरील एक महत्त्वाचा भाग. त्या कवितांमधील शब्द तर प्रेम, आपुलकी,माया यांची खाण आहे.

मराठी साहित्यात त्यांची साहित्यकृती म्हणोनीच अजरामर आहे.त्यांची समृद्धता , मराठी भाषेवरचे प्रभुत्व त्यांच्या साहित्यात दिसून येते.

"साहित्यकाने सामाजिक बांधिलकी मानली पाहिजे" ह्या मताचे हे होते. कुसुमाग्रज एक उत्तम मराठी भाषेतील कवी,लेखक, नाटककार वकथाकार होते.

परभाषेतही व्हा पारंगत ज्ञानसाधना करा तरी ,

माय मराठी मरते इकडे,परकीचे पद चेपू नका..

भाषा मरता देशही मरतो, संस्कृतीचाही दिवा विझे,

गुलाम भाषिक होऊनी आपल्या प्रगतीचे शिरकापु नका...

त्या ओळींमधूनी कुसुमाग्रजांनी जी मराठी भाषा विषयी तळमळ व्यक्त केली, त्यातील ओळींची गंभीरता माझ्या ध्यानी येताच, मी मनाशी निश्चय केला की मी देखील या ओळींची जाण ठेवून माझ्या माय मराठीला दूर लोटणार नाही, तसेच तरूणाईसाठी अजूनही प्रेरक ठरते कुसुमाग्रजांची "कणा" कविता जी कितीही वेळा वाचली तरी जगण्यात नव्याने उमेद व बळ देते.

महाराष्ट्राच्या साहित्य क्षेत्रामध्ये अत्यंत मोलाचे व भरीव योगदान कुसुमाग्रजांनी दिले आहे.

खरंच, कुसुमाग्रज एक अशी व्यक्ती ज्यांच्या कविता फक्त कविता नव्हे तर .. माझ्या मनाला आकारदेणाऱ्या शब्दरूपी आधार आहेत....

अंजना ढेरे

सहाय्यक प्राध्यापक

OBJECTIVES OF OUR VISION AND MISSION

- ❖ To impart a holistic education that relates to mental, physical and moral outlook of young women students.
- ❖ To encourage financially and academically weaker students for taking up higher education.
- ❖ To organize events and activities for women empowerment.
- ❖ To equip underprivileged young women students to take their rightful place in the society with confidence and poise.
- ❖ To foster and develop ethically conscious and socially responsible citizens.

**SAVE
ENVIRONMENT**

GO GREEN